БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетинген.

1952 март 4 ВТОРНИК № 44 (2474)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

Бо хүн бүгү совет улус улуг орус чогаалчы Николай Васильевич Гогольдуң өлген хүнүнден бээр чүс чыл оюн демдеглеп турар.

УЛУГ ОРУС ЧОГААЛЧЫ

Бо хүн, март дөртте, хөй националдыг совет улус болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен орус улустуң улуг чогаалчызы Николай Васильевич Гогольдуң өлген хүнүнден бээр чүс чыл болганын демдеглеп турар.

Орус болгаш бүгү делегей культуразынга Гогольдуң киирген үнелеп четпес эртинези болур байлактыг чогаалдары-биле совет улус чоргаарланып турар. Ынчангаш Гоголь бүгү совет улустуң чоргааралы.

Гогольду бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү улустары билир болгаш ынакшып турар. Гогольду бүгү бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетен бедин-биле үнелеп турар. Гогольду орус улустуң улуг чогаалчызы деп эш Сталин бедип-биле үнелеп чугаалаан.

Гоголь биске чүгле улуг чогаалчы, уран-чечен сөстүң мастери болгаш эргим үнелиг эвес, харын хамыктың мурнунда бодунуң депшилгелиг идеязы-биле, хостуг шөлээн чорукка ынакшылы-биле, кижини үнелеп көөр чоруу-биле биске улуг үнелиг.

Бедик шынчы чоруктун, кижини үнелеп көөр чоруктуң бедик идеялары сиңниккен чогаалдары-биле бодунуң улузунуң хосталгалы демиселинге улуг рольдуг болган болгаш коммунистиг чаа ниитилелдиң тургузукчуларын кижизиденге дузалап турар улуг чогаалчыларның бирээзи Гоголь болуп турар.

Гоголь болза, орус чечен-чогаалга критиктиг реализмниң талазы-биле Пушкинниң салгакчызы болуп алгаш, ынчаардагы амыдыралды шыны-биле көргүзүп, характерлерни болгаш социал чөрүлдээлерни тодаргайы-биле ажыдып илереткен. Дарлатырган массаларның крепостной өзуга удур чаягаар үнүп турган үдурланыышкынын көргүзүп турган Гогольдуң чогаалдары болза, эрги делегейге удур бруудадыышкынның актызы болуп. Шак оон ужурунда Гоголь орус чечен-чогаалга критиктиг реализмниң тургузукчузу болган. Шак оон ужурунда улуг революсчу демократтар Белинский, Чернышевский болгаш Добролюбов олар улус чоннуң сонуургалдарын илередип турар хостуг чечен-чогаал дээш демиселинге Гогольдуң чогаалдарын тук болдуруп турганнар.

Гоголь «Ревизор», «Өлүг сүнезиннер» деп чогаалдарында помещиктерниң болгаш дүжүметтерниң кижи дүрзүзүн ышкынган баык чоруктарын, оларның хоозун чуртталгазын кончуг тодаргайы-биле илереткен болгаш «Тарас Бульба» деп чогаалынга улус чоннуң маадырлыг чоруун, патриоттуг сеткил-сагыжын, хосталгага ынакшылын күштүү-биле көргүскен. Ынчангаш, Гоголь болза, бодунуң үезиниң баык чоруктарының күштүг илередикчизи болуру-биле кады, бодунуң Төрээн чуртунуң улуг патриотчузу болур.

Оон чогаалдары номчукчу бүгүзүн өөредип, кижизидип, эрги үүлдер-биле демиселче кыйгырып турар. Гогольдуң чогаадып тургускан дүрзү-хевирлери амгы капиталистиг делегейниң баык чоруктарын илередиринге бүрүнү-биле күштүг болуп турар. Оон чогаалдарында собакевичилер болгаш держимордалар ышкаш идегеттер ам буржуаз чурттарда кара-бажыңның, долларның болгаш полицейжи доносчиктарның дузазы-биле кижилерни чагырып турарлар.

Гогольдуң чогаалдарында дүрзү-хевирлерни реакционерлер-биле, либералдар-биле, меньшевиктер-биле демиселге Ленин болгаш Сталин делгеренгейи-биле ажыглап турган.

Совет чечен чогаалга Гогольдуң ачы-хавыязы кончуг улуг. Сөстүң кайгамчыктыг мастери, реалисчи улуг чогаалчы болза, амыдыралды ханызы-биле болгаш шыны-биле илередип көргүзериниң үлегерин көргүскен. Оон чогаалдарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда бистиң чуртувуска 20 миллион кезек кылдыр парлап үндүрген болгаш Совет Эвилелиниң улустарының 40 чыгыы дылдарында очулдурган. Оон «Ревизор» деп алдарлыг шиизи чүс ажыг чылдар дургузунда театрларының сценаларындан дүшпейн турар.

Улуг орус чогаалчы Гогольдуң өлгениниң бээр чүс чыл оюн таварыштыр оон «Тарас Бульба» деп чогаалын тыва дылда парлап үндүрүп турары болгаш «Ревизор» деп шиизин Тыванын национал театры тыва дылга үндүрген чорук болза, тыва чечен чогаалга болгаш уран-чүүлге улуг ужур-дузалыг.

Гогольдуң бүгү делегейге ужур дузазы канчаар-даа аажок. Оон чогаалдары болза, бүгү кижи төрелгетенниң культурлуг эртинезинге орус чечен-чогаалдың улуг салыышкыны болур.

Гогольдуң чогаалдары болза, бүгү депшилгелиг уран-чүүл болгаш чечен чогаал ышкаш тайбынның болгаш демократияның лагериниң империалистиг реакцияга, ханныг дайынга удур демиселинге күчүлүг чепсек болуп турар. Моон ужурунда Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң күзел соруун илереткеш, чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү чурттарынга улуг орус чогаалчы Н. В. Гогольдуң өлген хүнүнден бээр чүс чыл болганын демдеглеп эртирерин шиитпирлээн. Ол шиитпирни өзугаар бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Гогольдуң хүнүн калбаа-биле демдеглеп эртирип турар.

Бодунуң улузунуң хостуг болгаш чаагай амыдыралының дугайында Гогольдуң күзели совет үеде боттанган. Бистиң чурттуң улустары Ленин — Сталинның партиязының удуртулгазы-биле хостуг болгаш аас-кежиктиг амыдыралды чедип алган болгаш ам коммунистиг ниитилелди тургузуп турар.

Бистер, совет кижилер, Төрээн чуртувусту алдаржыткан улуг буруңгуларывыстың шынчы салгакчылары болуп турар бис. Бистиң чуртувус бүгү делегейде эн-не мурнакчы идеяларның, мурнакчы культураның түк тудукчузу болуп турары-биле бистер чоргаарланып турар бис.

Совет кижилер боттарының хостуг күш-ажылын, чогаадыкчы угаан-бодалын социалистиг Төрээн чуртунуң, Гогольдуң алдаржыткан чуртунуң хөрээнге, коммунизмниң хөрээнге берип турар.

Улуг орус чогаалчы Гоголь болза, хосталга дээш, бүгү делегейге культураның хөгжүлдези дээш, бүгү делегейге тайбың дээш демисежип турар ак-сеткилдиг өскүү болгаш эвилелчизи болур. Оон алдары бистиң хүннеривисте улам бедээн. Гогольдуң реалистиг чаңчылдарын үргүлчүлеп байыткан совет чечен чогаалдың чаа чеднишкиннери болза, улуг чогаалчыга мөңге тураскаал болуп турар.

Н. В. Гоголь бодунуң өлүм чок чогаалдары-биле коммунизм тургузукчуларының хүрээлениңде дириг болгаш оларны сорук киирип турар.

Н. В. Гогольдуң өлген хүнүнден бээр чүс чыл болганын совет улус демдеглеп турар

* * *

Н. В. Гоголь—филолог эртемдээн

ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының дыл эртеминиң институду улуг орус чогаалчы Н. В. Гогольдуң өлген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга алдар болдуруп эртем чөвүлелиниң хуралын кылган.

Академик В. В. Виноградов бодунуң илеткелинге улустуң чугаа домактарын филолог-эртемдээн Гогольдуң эки билирин, оон словарь материалдары чыыр талазы-биле ролюн чугаалаан. Н. В. Гоголь дөрттен чылдарда орус дылдың словарин тургузарын бодап турган деп илеткелчи демдеглээн. Улуг чогаалчының словарыга хереглеп чыгган хөй материалдары камнатынып артып калган. Ол күзел боттанмаза-даа Н. В. Гогольдуң бүгү словарь материалдары бодунуң маадырларының чырыткылыг реалистиг дүрзү-хевирлерин тургузуп кылырынга калбаа-биле ажыглатынган.

Институттуң улуг эртем ажылдакчызы Н. Ю. Шведов Н. В. Гогольдуң «Тарас Бульба» деп тоожузун анализтеп көргеш, улустуң ырларын болгаш чечен-чугааларының эртинези — орус болгаш украин фольклорларның чаңчылдары-биле чогаалчының кайы-хире харылзаалыг чорааның көргүскен.

(СЭТА).

Чурттуң хоорайларында болгаш суурларында

Калуга областың бүдүрүлгелеринде болгаш колхозтарында бо хүннерде улуг орус чогаалчының амыдыралының болгаш чогаалының дугайында лекциялар болгаш беседалар болуп эртип турар. Киров, Дзержинский, Жиздринский, Малоярославль болгаш өске-даа районнарның библиотекаларында, көдээ клубтарда, номчулга бажыңнарында болгаш школаларында литература кежээлерин организастап эртирип турар. Калуганың педагогика институдунда чогаалчыга хамаарыштырган эртем сессиязын эртирип турар.

Туланың библиотекаларында болгаш бүдүрүлгелеринде, Петропавловск областың хоорайларында болгаш суурларында, Ленинград гарнизонунуң тус-тус кезектеринде болгаш өөредилге черлеринде Гогольдуң дугайында лекция номчулгалары эгелээн.

Львовта Украин ССР-ниң эртемнер Академиязының библиотеказында Н. В. Гогольдуң өлгениниң бээр 100 чыл болганынга хамаарыштырган делгелге ажытынган.

Одессаның эки-тура чурукчулары бодунуң ажылын Н. В. Гогольга хамаарыштырып турар.

Бо хүннерде чурттуң хөй-хөй театрларында Гогольдуң чогаалындан спектакльдерни үндүрүп турар. Тернополь областың Т. Г. Шевченко аттыг шии театры «Кадайланыышкын» деп шиини көргүскен. Грозный областың М. Ю. Лермонтов аттыг шии театрының коллективи «Ревизор» деп комедияны үндүрген. Иваново областың музыка театры «Сорочинская ярмарка» деп спектакльди көргүскен. Коми АССР-ниң шии театры «Ревизор» деп комедияны катап үндүрүп турар. Заполярда Воркутаның театры Гогольдуң спектакльдерин база көргүзер.

(СЭТА).

Н. В. Гогольдуң чогаалдарының маадырлары урал мастерлериниң уран-чүүлүнде

СВЕРДЛОВСК. Каслинский-ниң чурумалдыг кудугнуң алдаржазын мастерлери боттарының үезинде Гогольдуң чогаалдарының маадырларының скульптураларының улуг галереязын тургусканнар. Ол галереяда «Өлүг сүнезиннер» иштинден маадырлар, «Читкен бижик», «Рождество мурнунда дүне» деп чогаалдарның аңгы-аңгы көргүзүглери кирип турар. Оон иштинден хөй-хөй ажылдарны делгелгелерге көргүзүп турган.

Чурумалдыг кудугнуң дыка хөй бөлүү Свердловскниң чурук галереязында болуп турар. Гогольдуң хүннеринде галереяга «Н. В. Гогольдуң чогаалдарының маадырлары урал мастерлериниң уран-чүүлүнде» деп кезек ажытынар.

* * *

Улуг чогаалчыга алдар болдурган литература конференциязы

1952 чылдың март 1-де областың партия школазынга орустуң улуг чогаалчызы Николай Васильевич Гогольдуң мөчээнинден бээр 100 чыл болган хүнүн демдеглээн литература конференциязы болуп эрткен.

Аңаа Кызыл хоорайның партия, совет активтери болгаш хоорайның интеллигенциязы кирипкен. Конференцияга политиктиг болгаш эртемниг билиглерни нептередириниң Бүгү-эвилел ниитилелиниң чингине кежигүнү Д. Быховскийнин «Гоголь болгаш бистиң амгы үевис» деп илеткелин дыңнаан. Совет чогаалчылар эвилелиниң тыва салбырының секретарының хүлээлгезин күүседип турар С. Сюрюн-оол Гоголь болгаш тыва литература деп эдеринчи илеткел кылган.

Конференцияга ол ышкаш орус литературанын, орус театрның хөгжүлдезинге Гогольдуң ужур дузазының дугайында болгаш «Гоголь улуг сатирик» деп темаларга эштер Елкина, Пресс болгаш Берёзикова олар чүве чугаалааннар.

Конференцияның киржикчилеринге национал театрның болгаш культура бажыңының ойнакчыларындан улуг чогаалчы Н. В. Гогольдуң «Ревизор» болгаш «Кадайланыышкын» деп шиилеринден үзүндүлерни ойнап көргүскеннер.

„Тарас Бульба" тыва дылда

Улуг чогаалчы Н. В. Гогольдуң өлгениниң бээр чүс чыл болган оюн таварыштыр областың ном үндүрер чери оон «Тарас Бульба»—деп номун тыва дылга очулдурган болгаш ону тыва номчукчулар удавас боттарының төрээн дылынга номчуурлар.

Область театрының сценазында

Областың национал театры орус улустуң улуг чогаалчызы Н. В. Гогольдуң өлгениниң бээр чүс чыл болганын демдеглээри-биле оон «Кадайланыышкын»—деп өлүм чок шиизин белеткээн болгаш марттың 2-ден эгелеп театрның сценазында көргүзүп эгелээн.

Студентилерниң болгаш башкыларның кежээзи

Кызылдың башкы училищезиниң студентилери болгаш башкылары марттың 1-де орус улустуң улуг чогаалчызы Н. В. Гогольдуң өлгениниң бээр 100 чыл болган оюнга алдар болдурган литературалыг кежээ организастаан. Аңаа ол училищениң литература башкызы А. С. Мазуревская Гогольдуң дугайында илеткел кылган.

Илеткел сөөлүнде училищениң уран-чүүл бөлүмү Н. В. Гогольдуң «Ревизор» деп шиизинден бир көжегени болгаш оон өске-даа чогаалдарындан үзүндүлерни номчаан.

Улуг-Хем районда

Улуг орус чогаалчы Н. В. Гогольдуң өлген хүнүнден бээр чүс чыл болган оюнга белеткел Улуг-Хем районнуң төвү Шагаан-Арыгга болгаш районнуң колхозтарының суурларына калбаа-биле чорутунган.

Чогаалчының амыдыралынга болгаш чогаал ажылынга алдар болдурган кежээлерни март 4-те Баян-Кол, Торгалыг суурларда, районнуң культура Бажыңында болгаш өскедаа черлерде эртирип турар.

Районнуң культура Бажыңының библиотеказында улуг чогаалчы Н. В. Гогольдуң ажыл-амыдыралының кол-кол үелерин көргүскен фотомонтажты болгаш чогаалчының номнарын делгеп салган.

Н. В. Гогольдуң хүнүнге уткуштур белеткелди райпромкомбинат, МТС, райпо коллективи, орус, тыва школаларның коллективтери база чоруткулаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга алдар кылдыр

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР

БАКУ. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга алдар кылдыр чарышка Бакунуң нефтичилери чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

«Лениннефть» трестиң үшкү тывыжының коллективи Курбан Абдуллаевтың эгелекчи чоруун деткип, нефть тывыжының ийи ай планын күүседкен. Бо чорук болза, бүгү скважиннерниң 90 хире хуузун ажылдың эң эки чурумунче шилчиткениниң ачызында чедип алдынган.

«Орджоникидзенефть» трестиң тоску тывыжының мастери Камышинскийниң бригадазы онаалгадан ажыр чүс-чүс тонна оттулар суук чүүлду тып, күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Мында бүгү скважиннер үргүлчү ажылдап турар болгаш чүгле агар септелге үезинде ажылдавайн турар. Ол бригада ийи чаа черни ажыглалга киирген.

УЛУГ ТУДУГЛАРГА

ХАРЬКОВ. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга алдар болдурган чарышка электромонтаж кылыгларының заводунуң коллективи күш-ажылдың чаа чедиишкиннерни чедип алган. Куйбышевтиң суг күжү-биле ажылдаар электростанциязынга хереглээр күчүлүг ийи трансформатор подстанцияларын хуусаазындан бир ай эрте дооскан.

Сталинградтың суг күжү-биле ажылдаар электростанциязының тудуунче бедик вольт шугумнуг электро дамчыдылгазынга хереглээр 30 ажыг комплектилерни завод чүдүүп чоруткан.

(СЭТА).

Часка белеткелди үлегерлиг доозар

Үрезин уруушкунун дооскан

Өвүр районнуң Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери бедик дүжүт дээш часкы тарылгага белеткелди кызымакай чорутканының түннелинде тараа культураларының үрезинин четче уруп, ийи удаа арыглаашкынын долузу-биле кылып дооскан. Оон иштинде кол культура кызыл-тас үрезининиң белеткелин 125 хуу күүседкен. Четчелетинген үрезиннериң кырышга ам-даа сорттуг үрезинни белеткээринче артель баштаар чери хемчегни ап турар.

Септелге ажылының талазы-биле база биче эвес чедиишкинниг болуп турар. Септелгеде ажылдап турар колхозчулар 35 андазыннарны, 11 илиирлерни болгаш 89 хомуттарны септээн. Часкы тарылгага кирер 85 аттарны амдыгааштан дыштандырып, семирти азырап эгелээн.

Колхоз баштаар чери болгаш партия эге организациязы часкы тарылганы кыска хуусаада доозар дээш кижи күжүн болгаш тырттар күштү таарыштыр планнап турар.

Бригада эки ажылдап турар

Таңды районнуң «Тиилелге» колхозта үрезин белеткели пландан ажыр урдунган. Белеткетинген үрезинни арыглаар ажыл хайныышкынныг чоруп турар. Үрезин арыглаарында Будук-оолга удуртурган 12 кижилиг бир бригада ажылдап турар.

Үрезин арыглаар бригадзда комсомолчулар ажылдап турар. Ол бригада хүн-бүрүде 6—7 тонна үрезинни эң эки шынарлыг кылдыр арыглап, ажылга кызымак ажылдап турар. Үрезин арыглаашкынында ажылдап турар кижилериниң иштинден Шулуу, Анчымаа болгаш өскелер-даа нормазын хүн-бүрүде 150—180 хуу күүседип, мурнакчы болуп турар.

Колхозчу дарганнар тарылганың чепсек-хереклерининиң септелгезинде

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң дарганнары Т. Айыыжы болгаш Х. Айыыжы часкы хову ажылынга белеткел ажылдарын дүрген доозар дээш кызымакай ажылдап турар. Колхозчу дарганнар 28 андазыннарны, 7 илиирлерни, бир сеялканы септээрин эки шынарлыг дооскаш дужааган.

Ам он ийи тергелерни септээринче эгелеп кирипкен. Хүнде кылыр ажыл нормазын дарганнар хүн-бүрүде 150—200 хуу чедир күүседип, колхоз баштаар черинге болгаш колхозчу өөрүнге эки ажылдыг деп үнеледип турар.

Часкы хову ажылынга чугула үүлдерни септээри-биле чергелештир тудугга хереглээр сенчилерни, аът дагаларын база шоочаларны кылып турар.

Тарылга белеткелин дүргедедир

Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг сумузунда «Искра» колхоз (дарга-зы Алдын-Херел) 1952 чылдың тарылгазынга кончуг четпес белеткенип турар. Колхозка 85 тонна үрезин херек болза, ам бары 79 тонна.

Көдээ ажыл-агыйның чепсек-хереклериниң септелгези чорутунмайн турар. 48 андазынның, 15 илиирниң чаңгызын-даа септевээн. Ол ышкаш аъттың дериг-хереклериниң септелгезинче ам-даа эгелеп кирбээн. Кышкы агротехниктиг хемчеглер көңгүс чорутунмаан.

Эрткен чылын тараа шөлүн кажаалаан 20 километр турттуг херим кажааны партия эге организациязының секретары турган Санчай баштааш чамдык колхозчулар боттарының туразы-биле одаар ыяшка ажыглап дооскан. Ынчангаш, бо чылын катап кажаа тудар ужурга таварышкан. Ынчаарга осң белеткели кылдыр чаңгыс борбак ыяшдаа белеткетинмейн турар.

«Искра» колхозта тарылгага белеткелдиң шак мындыг дүвүрээзиниг байдалын көре-тура районнуң көдээ ажыл-агый килдизиниң талазындан хемчег албайн турары окта болбас.

Кыска хуусаада доозар дээш

Эрзин районда «Кызыл сылдыс» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү хоочун алдарлыг дарган Сандып колхозтуң 10 илиирлерин, 14 андазыннарын болгаш 2 сеялкаларны эки шынарлыг септеп дооскан.

Дарганнаар дуржулгага өөредип алганы Үржүк биле кады ол септелгени кыска хуусааның дургузунда кылып дооскан. Ам бо хүннерде часкы тарылгага хереглетинер өске-даа чүүлдерни кылып турар. Коммунист дарган Сандып бодунуң мергежээн дарган ажылынга кады ажылдап турар өөреникчизи дарган Үржүүке улуг дуржулганы дамчыдып бээринге улуг чүткүлдүг болуп, аңаа үргүлгени кыска хуусааның дургузунда чү-ле сүмелерни берип турар.

Үрезин белен

Сүт-Хөл районнуң Калинин аттыг колхозу часкы тарылгага белеткел ажылын эки организастап чорутканының түннелинде тараа культураларының үрезин уруушкунун ажыр күүседкен болгаш үрезинни арыглаарын база дооскан.

Коммунист Кертик-оолга удургкан тараа арыглаар звено бир трактор, ийи сортировка-биле үрезинни эки шынарлыг кылдыр арыглаан. 465 центнер кызыл-тас үрезини белеткээр тургаш, 483 центнерни белеткээн. Ол ышкаш часкы тарылгага кирер хереклерниң септелгези эки чоруп турар.

1852 — Н. В. ГОГОЛЬ — 1952

* * *

Гогольчу дүрзү-хевирлер Ленинниң болгаш Сталинның чогаалдарында

Гоголь — кижилерниң дүрзү-хевирин көргүзер талазы-биле, ылаңгыя буржуаз-помещик ниитилелдің баҗык чоруктарын илередир талазы-биле улуг мастер.

Революцияның дайзыннары-биле — либералдар, меньшевиктер, янзы-бүрү оппортунистер-биле демиселинге Гогольдуң чогаалдарында бижитинген дүрзү-хевирлерни Ленин болгаш Сталин хөй удаа ажыглап турганнар. Большевик партияның болгаш ажылчы чоннарның дайзыннарын илередип, чылча шавар талазы-биле чидиг идей-политиктиг демиселдерге, боттарының илеткелдеринге, чугааларынга болгаш үүлдеринге гогольчу дүрзү-хевирлерни революцияның баштыңчылары уламна чидиг болгаш делгеренгей утка-биле бо-ла ажыглай берген турарын оларның чогаалдарындан көрүп болур.

Народниктерниң алдагдалдыг, хоралыг бодалгаларын илередип, олар-биле демиселинге Маниловтуң дүрзү-хевирин В. И. Ленин ажыглаан. «Народник бүрүзүнде Манилов олуруп турар» деп Ленин бижип турган.

Маниловчу чоруктуң дугайын илередип тургаш, 1913 чылда Ленин мынча деп бижээн: «Маниловчу чоруктту буза шаварын марксистер народниктерге удур демисел талазы-биле боттарының сорулгазы деп шагда-ла санап турганнар».

И. В. Сталин «Ленинизмниң үндезинниериниң дугайында» шылгарангай чогаалынга «революстуг» маниловчу чорукка удур демиселдің эргежок чугулазын бижээн. Гогольчу дүрзү-хевирлерни эш Сталин политиктиг демиселдің чаа үезинде чаа утка шынар-биле канчаар делгеренгейжидип, байыдып турарын оон көрүп болур бис.

Ленинниң болгаш Сталинның ажылдарында Гогольдуң чогаалдарының оон-даа өске дүрзү-хевирлерин хөйнү тып болур. Чаа «Искраның» «хлестаковчу бүзүредилгезиниң» дугайын, буржуаз журналистерниң «ноздрёвчи, хоралыг хоп мегезиниң» дугайын, түр чазакта «держимордаларның» дугайын В. И. Ленин бижип турар. В. И. Ленин «Хомуданчыг болгаш ыянчыг» деп үүлүнге Гогольдуң «Иван Никифорович-биле Иван Иванович канчап бакташканының дугайында тоожу» деп чогаалында дүрзү-хевирлерни делгеренгейжидир ажыглаан.

«Бодуңнуң коргуп турарың, бүзүревейн турарың, дузалашпайн турарың революция-биле кыжаныры ыядынчыг деп Иван Ивановичге Иван Никифорович чугаалап турар. Ийи маргылдашканнарның бирээзин база бирээзи «эмин эртир ыятырганын» канчаар бодап тур силер, номчукчу?».

Революцияның янзы-бүрү дайзыннарының мөзү-шынарын бо чижектер-биле Ленин кайгамчыктыг эки илереткен.

Гогольдуң чогаалдарында дүрзү-хевирлерни делгеренгейи-биле ажыглаарының кайгамчыктыг үлегерин эш Сталин көргүзүп турар. ССР Эвилелиниң Конституциязының даштыкыда шүгүмчүлекчилерин илередип тургаш, И. В. Сталинның чугаалааны:

«Бо дугайында Гогольдуң «Өлүг сүнезиннер» деп чогаалында Пелагея деп хаалгачы «кысчыгашты» сагынмайн баар арга чок тур. Гогольдуң чугаалап турары-биле алырга, ол кысчыгаш болза, бир катап Чичиковтуң улаачызы Селифанга орук айтып бээр дээш, оруктуң оң талазын ооң солагайындан ылгап чадааш, аңгадап будулуп, эпчок байдалга таваржы берген. Бир эвес сактыр болзунарза, улаачы Селифан Пелагеяны оң, солагай таланы холуп, аайын тыппаанын чөгенип демдеглээри чугула деп санаан болгаш: «эх, сени, кара буттугну... оң, солагай таланың кайдаазын безин билбес» дээн. Бистиң чөгенчиг шүгүмчүлекчилеривисти: эх, силерни чөгенчиг шүгүмчүлекчилерни аар... оң, солагай таланар кайдаазын безин билбес-тир силер деп база-ла чөгенип демдеглээри чугуладыр деп бодаар мен»

Политика талазы-биле шиитпир чок кижилерни илередирде эш Сталин база-ла гогольчу дүрзү-хевирлерни ажыглааш, 1937 чылда соңгулдалар мурнунда чугаазынга мынча дээн: «Доктаамал шиитпир чок, политиктиг ажылдакчыларга көөрде, харын дегийт-ле политика талазы-биле шиитпир чок хоозун кижилерге дөмейлетиннер, доктаамал-шиитпир чок, хевир кирип бышпаан шак ындыг кижилерниң дугайында орус улустуң улуг чогаалчызы Гоголь кончуг таптыг чечен чугаалаан: «Доктаамал-шиитпир черле чок, чүзү кандыызы-даа билдинмес, хоорайда Богдан-даа эвес, көдээде Селифан-даа эвес».

Гогольдуң чогаалдарында дүрзү-хевирлерни коммунизмниң улуг башкыларының делгеренгейи-биле ажыглап турар чоруу болза, Гогольдуң чогаадылга ажылының күүлүүнүн дугайын, ооң чогаалдарының идея болгаш уран-чечен талазы-биле улуг байлактыын херечилеп турар.

Б. ХӨВЕНМЕЙ.

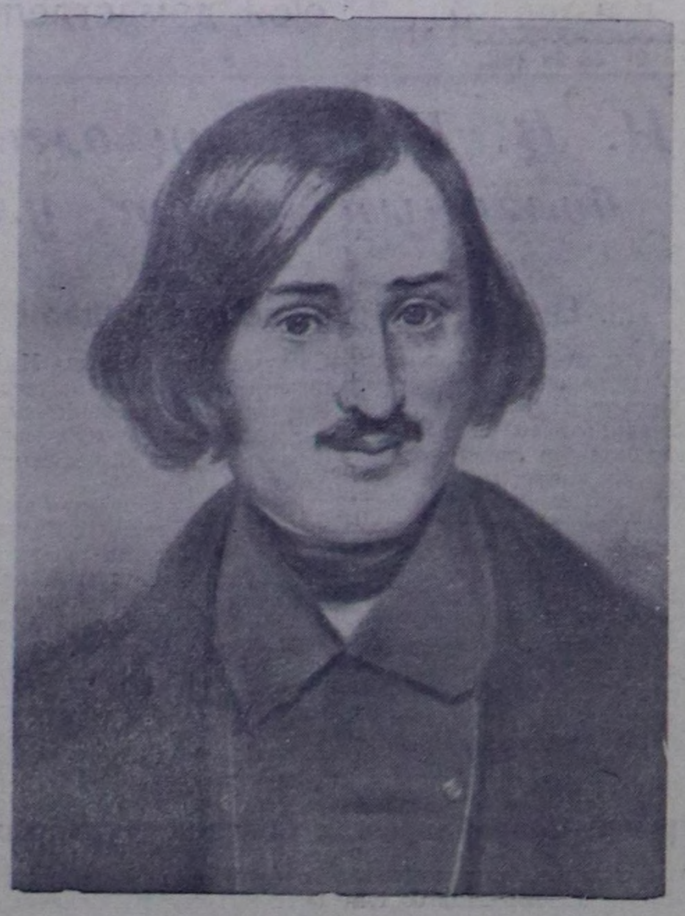

Николай Васильевич Гоголь.

* * *

Н. В. Гогольдуң дугайында

„Гоголь, Пушкин, Лермонтов ышкаш чогаалчылар кижи төрелгетеннің салым-чаяанынга бүгү делегей талазы-биле төөгүлүг рольду ойнаар ужурлуг улустарга туруп болур".

В. Белинский.

* * *

„Гоголь болза, ...бодунун угааны-биле, төрээн чуртунун чаагай чоруун канчаар-даа аажок күзээн күзели биле, бодунун генийи-биле, бүгү орус ниитилелдің мурнунга бодунун ачы-хавыяазы-биле чоргаарланыр эргелиг чораан".

Н. Чернышевский.

* * *

„Гогольду орус литературанын... чаа, реалистиг угланыышкынның үндезилекчизи кылдыр черле санаан турар ужурлуг".

Н. Салтыков-Щедрин.

* * *

„О, Гоголь, бистиң өлүм чок Гоголювус! Бодунну долгандыр бодуңнуң мындыг генийлиг өөреникчилериңни көргеш, сээн чаагай сеткилиң кайы хире улуу-биле өөрүүр эртик".

Т. Шевченко.

* * *

Гоголь болгаш бистиң үевис

Гогольдуң чогаалдарының амыдыралчы чоруу болгаш уран-чечен үнелии бистиң үевисте-даа мурнуку хевээр күштүг болуп турар.

Гоголь бодунуң чогаалдарының амыдыралчы шынчызы-биле, реализми-биле бистиң улуска кажан-даа чоок болгаш эргим үнелиг. Ооң үнелиг чогаалдары шагда-ла орус культураның эртинелиг байлаа болган.

Улуг чогаалчының бүгү чогаадылга ажылы бодунуң улузунуң ааскежии дээш изиг күзел-биле, бодунуң улузунуң улуг күжүнге, ооң улуг келир үезинге бүзүрел-биле синниккен Гогольдуң чогаалдарының шынчызы, социал талазы-биле ханы утка-шынары болза, орус литератураның Тургенев, Гончаров, Некрасов, Салтыков-Щедрин болгаш өске-даа реалистиг чогаалчыларынга улуг саңлдарлыг болган.

Орустуң уран-чурулга, театр болгаш хөгжүм уран-чүүлүнүң хөгжүлдезинге Гогольдуң ролю база-ла кончуг улуг. Чогаалчының тургускан дүрзү-хевирлери улуг орус шүлүкчүлерни сорук киирип турган. Гогольдуң чогаалдарынга кайгамчыктыг эки чуруктарны совет чурукчулар Герасимов, Кукрыниксилер, Кибрик болгаш өскелер тургускан.

Улустуң амыдыралының дугайында Гогольдуң чогаалдары-биле улуг композиторлар алдарлыг операларны чогааткан. Чайковскийниң «Черевички», Римский-Корсаковтуң «Майская ночь», Мусоргскийниң «Сорочинская ярмарка», Лысенконуң «Тарас Бульба» деп опералары совет театрларның сценаларында улуг чедиишкиннии-биле үнмүшаан турар.

Гогольдуң комедиялары театрның сцена мергежилиниң кайгамчыктыг школазы болган: ол комедияларга ойнап тургаш, орус артистер шылгарап үнген. Гогольдуң шиилериниң социалдыг болгаш реалистиг утка шынарлары совет театрларның сценаларынга мырыңай-ла долузу-биле илеретинген.

Крепостной тургузугну, ооң бюрократтыг чагыргазын илеретпишаан, Гоголь бодунуң чогаалдары-биле улустуң хосталгазының улуг херээнге бараан болган. Ооң чогаалдары-биле бүдүн салгакчылар өөренип келген. Гогольдуң чогаалдары болза, хаанныг-бюрократтыг тургузугну көөр хөөн чок кылдыр чаа үе салгалдың номчукчуларын хайныктырган.

Гогольдуң чогаалдарында Хлестаков, Чичиков, Ноздрев, Плюшкин, Собакевич, Держиморда болгаш оон-даа өскелер өнчүүргек, дарлакчы ниитилелдің — ооң ийи арыныын, меге хоозуннуун болгаш бөдүүн ажылчы кижилерни хемдип дарлаар чоруун илередириниң үлегерлери болуп турарлар. Ындыг дүрзү-хевирлиг кижилер бистиң үевисте долларның чагыргазы тергиидеп турар чурттарда өнчүүргек, араатанзыг чазый-чилби чоруктуң ээлери болуп чурттап турар.

Ооң ужурунда Гогольдуң чогаалдары шагда-ла бүгү делегей ужур дузалыг болу берген. Делегейниң Бальзак, Диккенс, Текерей, Флобер, Мольер болгаш өске-даа улуг реалисчи чогаалчылары-биле кады Гоголь база-ла бүгү делегейниң чечен чогаалында улуг черни ээлеп турар. Ооң чогаалдары бүгү делегей культуразының эртинезинде киржип турар.

Совет улус Гогольдуң Төрээн чуртунга ынакшылын болгаш дарлакчы ниитилелдің баҗын илереткенин көргеш, ооң чогаалдарын улуу-биле үнелеп турар. Гогольдуң эки чогаалдарының дугайын чугаалавышаан, М. Горькийниң бижээни: «Олар — бистии, чүге дизе, олар кадык, шынчы, революсчу».

Гоголь болза, бистиң ынак чогаалчыларывыстың бирээзи болгаш орус улустуң өлүм чок алдарлыг кижилериниң бирээзи.

Помещик-буржуаз ниитилелдің баҗык чоруунуң илередикчизи, генийлиг реалисчи чурукчу Гогольдуң чогаалдары бистиң үевисте-даа мурнуку хевээр күштүг болуп турар. Ооң «Ревизор» деп алдарлыг комедиязы ам чүс чылдарның дургузунда театрларның сценазындан дүшпейн үнүп келген. Ооң чогаалдарын бистиң чуртувуста миллион-миллион кезек кылдыр катап-катап парлап үндүрген болгаш бистиң хөй национальдыг улуг Төрээн чуртувустуң хөй дылдарында очулдурган. Гогольдуң чогаалдарын бүгү совет улус өөренип, өлүм чок улуг орус чогаалчыга ынакшылы күштелип турар.

Н. В. Гогольдуң өлген хүнүнден бээр чүс чыл болганын эртирер талазы-биле Бүгү-эвилел комитедин совет чазактың доктаалы-биле тургускан. Совет чазактың ол доктаалы болза, улуг орус чогаалчының бүгү совет улустарга канчаар-даа аажок ужур дузалыын херечилеп турар болгаш ол доктаалды бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү хөй-ниитизи изиибиле деткээн.

Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлели бүгү чурттарның улустарының найыралын быжыглаары-биле улуг орус чогаалчының өлген хүнүнден бээр чүс чыл оюн бүгү делегейге демдеглеп эртирери-биле доктаатканы болза, Гогольдуң чогаалдарының бүгү делегей ужур-дузазын айтып турар.

Гоголь бодунуң алдарлыг чогаалдары-биле улуг Сталинга баштаткан тайбынның болгаш демократияның типилелгези дээш демисежип турар тайбынның лагеринге хамааржыр.

Гогольдуң бүгү-делегей ужур-дузазы

Баштайгы өөрүшкүлер-биле болгаш баштайгы сактыышкыннар-биле Пушкиннің шүлүктери-биле болгаш төрээн бойдузувустуң чараш-чаагай овур-хевири-биле, Төрээн чурт деп хүндүлүг сөс-биле кады бистиң медереливиске бичиивисте-ле синниккен орус культураның улуг кижилериниң бирээзи Гогольдуң мөчээнинден бээр чүс чыл болган.

Совет улус-биле кады бүгү делегей, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Гогольдуң тураскаалын демдеглеп эртирер. Гогольдуң хүнүн бүгү чурттарга демдеглеп эртирер дугайында шиитпирни Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң сөөлгү сессиязы хүлээп алган. Империалистиг реакцияга удур депшилгелиг күштерни интернационалчы ёзу-биле сырый катыштырарынга ханы сонуургалдыг, тайбынга ынакшылдыг бүгү улустарның тура-соруун болгаш күзел-чүткүлүн илередип турар ол шиитпир болза, кайгамчыктыг болуушкун болур. Виктор Гюгонуң төрүтүнген хүнүнден бээр чүс бежен чыл болган оюн, Леонардо да Винчиниң төрүтүнген хүнүнден бээр беш чүс чыл болганын, Авициеннаның өлгениннен бээр муң чыл болганын демдеглеп эртирер дугайында Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң хүлээп алган шиитпирлери улустар аразында культура харылзааларын быжыглаарының херээнге бараан болуп турар. Ол аттарның шилилдези болза, хөй үүлдерниң дугайын чугаалап турар: бодунуң нациязының культуразының, ооң-биле кады делегей культуразының бурунгаар хөгжүлдезин дүргедедип турган бурунгу деятельдер делегейниң улузунга хайыралыг. Ындыг деятельдерге орус улустуң генийи — алдарлыг чогаалчы Гоголь хамааржып турар.

Бурунгу культурачың эртинезинге улустарның ынакшылдыг болгаш хайыралыг хамаарылгазын капиталистиг чурттарның чагырыкчы бөлүктери бир янзы көрүп турар. Хоочун улуг чогаалчыларның биче сеткилдиг утка-шынары болза, буурап дүжүп турар империалистиг идеология-биле шуут дүүшпейн турар. Буржуаз шүгүмчүлекчилер болза, аргажоктуң кырындан хоочун улуг чогаалчыларны «эргижирээн», «төгейленген» кижилер дижип, чулчуруп азы оларның чогаалдарын нүгүлдеп турарлар. Чечен-чогаалдың салгакчыларының эң дээре тураскаал чогаалдарын реакциялыг аңгыларның көөр хөөнү чок чоруу шаг-төөгүден бээр-ле туруп келген. Ол көөр хөөн чок чорук Гогольга база-ла таваржып чораан.

Улуг орус чогаалчының чогаалдарын ооң амыдыралының үезинделе даштыкы дылдарга очулдуруп, нептередип турган болгаш даштыкы чурттарның мурнакчы литераторлары ол чогаалдарны изии-биле уктуп хүлээп турган. 1846 чылда Белинскийниң демдеглээнин ёзугаар алырга, «Гогольдуң талантызы Европага билдингир апарган...»

Марксисчи-ленинчи эртемниң чугаалап турары болза, литература дээрге, чечен-чогаал культуразында национальдыг болгаш интернационалдыг билиишкиннерниң бот-боттарынга удурланышкаа эвес, харын оларның тудуш харылзаазы болур. **Орус нацияның генийлиг илередикчизи болуп турганы-биле Гоголь болза, кижи төрелгетеннің чечен-чогаал культуразынга канчаар-даа аажок улуг салыышкынны киирген.**

Гогольдуң чогаалдарында Россияның ол үедеги амыдыралы онза тодаргайы-биле чурутунган болгаш орус улустуң күүлүг тургузукчу күштери, орустуң национал характериниң кайгамчыктыг демдектериында сиңниккен. Гоголь — бодунуң Төрээн чуртунуң соруктуг чогаалчызы чораан. Амыдыралды бадыткап турар тоожу чогаалдарынга орустуң черинге ханы ынакшылын, аңаа чоогун ол шынчы ёзу-биле чуруп бижип чораан. Гогольдуң Россияга Сараалгаткан сөстеринде чоргааралдың болгаш өөрүшкүнүн сагыш-сеткили кончуг байлак.

«Кызыгаар чок угаан бодалдар маңаа, сеңээ төрүтүнмейн, кая төрүтүнерил?.. Хөделип чоруур делгем чер болганда, маадыр канчап бар болбазыл?..» деп, Гоголь бижип чораан. Күлданыышкынның илчирбезинге чораан ие-төрээн чурттуң качыгдалынга Гоголь хөөн чок чораан. Гоголь болза, помещиктерниң аңгызын болгаш чазак дүжүметтериниң мөлчүкчү чоруун, ол үениң ёзу тургузуунуң харылзааларының бүгү системазын кам-хайыра чок шүгүмчүлеп илередип чораан. Гоголь болза, амыдыралды шынчы ёзу-биле чуруп көргүзер, кижилерниң характерин болгаш харылзааларын илередип бижиир аргалыг чаа чогаал школазының үндезилекчизи болган.

Гогольдуң чогаадылга ажылының төөгүлүг ужур-утказы ооң чурттап турган үеленинің онза байдалдарындан хамааржып турган. Чогаалчы болза, Наполеоннуң деспотизминден хосталганы бүгү делегейге эккеп берген 1812 чылдың национал хосталгалыг дайынының дуржулгалары-биле орус улустуң амыдыралында байлактыг болуушкуннарның үезинде ажылдап чурттап чораан. Орус улустуң төөгүзү—иштики болгаш даштыкы дарлакчыларга удур чүс-чүс чылдарда демиселдің төөгүзү болур. Николай 1-ниң чазаа болза, революстуг шимчээшкинни декабристерниң шаажылалы-биле, хосталгаже угланган хензиг-даа илерээшкиннерни базар дээр чүткүлү-биле, араатанзыг өлүрүкчү чорук-биле узуткаарын бодап турган. Ынчалза-даа тараачыннарның тура-халыышкынының күүлүг чалбыыжы база-ла мурнундаазы ышкаш диргелип, чаа-чаа революстуг бөлгүмнер тыптып тургулаан, даштындан көөрге оожургай берген турган ышкаш Россияга угаан-бодалдар амыр соксаал чок ажылдап турган. Ол бодалдар хосталганы чедип алырының сорулгазының оруунга туржуп тургулааннар.

Күлданыышкынның болгаш дарлалдың үези болза эрги Россияның бүгү тургузуун буураашкынга чедирген болгаш аңаа чаа ниитилелди тургузар дээн күүлүг күштер, революстуг күштүң улуг курлавырлары орус улуска чыгдына берген төөгүлүг үе болур. Бүгү делегейге төөгүлүг эргилденің белеткелинге орус культураның болгаш литератураның мурнакчы чоруу улуг рольду ойнаан. Орус литература болза, улустуң тура-соруунуң кезээде-ле күүлүг илерээшкини болуп, дарлакчылар-биле демиселдің дириг киржикчизи болуп чораан.

Гогольдуң үезинде революстуг үзел-бодалдың илерээшкининің эң бедик маңнайы болза, Белинскийниң ажыл-чорудулгазы болур. Гоголь болза, бодунуң чогаалдарын үениң политиктиг мурнакчы шимчээшкиннери-биле харылзаштыр бодап шыдавас турган. Харын эң дээре чогаалдарынга безин революстуг демиселди чырыдып биживейн турган болгаш ынаар массаны кыйгырбайн турган.

Эң улуг реалистиг чогаалдың бирээзи— «Ревизор» безин Гогольдуң бодунуң үзел-бодалдарынга удурланышкак сцена-биле дооступ турар. Ёзулуг ревизор чедип кээр дээш дүжүметтер аажок коргуп, девидеп турарлар. Ол үеде туруп турган ниитилелдің ёзу-чурумнарын Гоголь илередип шүгүмчүлеп, улустуң сонуургалын, киленнээшкинин бижип чораан. Крепостниктиг Россияның амыдыралынга Гогольдуң чогаалдары болза, ол боду күзевезедаа революстуг дыныштар-биле синниккен турган.

Гогольдуң чогаадылга ажылының улус чонга чоогу ооң баштайгы чогаалдарындан-на көзүлген. Чогаадылга ажылының чаа принциптериниң дугайын Гоголь бодунуң «Диканька чоогунда суурга кежээлер» деп чогаалының киирилде үүлүнге бижээн.

«Диканька чоогунда суурга кежээлер» деп чогаал болза, бөдүүн кижилерниң амыдыралга ынакшылдыг, хөглүг бүдүүн номчукчуларның мурнунга илередип берип турар.

Гогольдуң шүгүмчүлелиниң күжү болза, дарлакчыларны көөр хөөн чок чорукче орус улустуң коргуш чок, эглиш дивес чүткүлүн угландырып турарында. Чогаалчы ону Тарас Бульбаның дүрзү-хевиринге көргүскен. «Орустуң күжүн ажыптар хире шак ындыг күштер... чырык өртемчейден тыптыр бе ынчаш!..» деп бижээн.

Гогольдуң реализминиң күжү— Россияның крепостник-бюрократтыг төлээлекчилерин кээргел чок чазашаап илередип турарында. Чурукчу болза, крепостниктиг эрги Россияның ёзулуг төлээлекчилерин сойгастап илереткен. Ооң чогаадыкчы ажылының күжү болза, ооң чуруп көргүзүп турар хевирлери делегейге ужур-дузалыг болуп турар. Тергиидекчи аңгылар ажылчы улустарны үптеп, кижи шыдажыр аргажок бужар-бак чоруун каас коя сөстер-биле чаап турарлар. Гоголь болза, Чичиковтарның ёзу-чурумун ынне нарын уран-чечен арга-биле чүгле илереткен эвес, харын оларның бүдүш-хевирин, аажы-чаңын база шак ынчаар көргүзүп турар.

Гогольдуң чогаалдарының шүгүмчүлелдиг чаза-шавыышкыны XIX чүс чылдың бүгү дургузунда күштүг бооп арткан. Ленин биле Сталин Гогольдуң чогаалындан алдынган дүрзү-хевирлерни ажыглап, пролетариаттың бүгү-ле дайзыннарын чаза-шаап илередип турганы.

Гогольдуң чогаалының шүгүмчүлекчи чидиг утказы чүгле Россияга ужур-дузалыг деп буржуаз шүгүмчүлекчилер алгыржып тургулааннар. Херек кырында ындыг эвес. Гогольдуң тургусканы дүрзү-хевирлер буржуазтыг чурттарда, ооң чагырыкчы аңгыларында бар. Чернышевский мынчаар бижээн: «Франция, өске черлер ышкаш, боду база-ла Маниловтарлыг болгаш Чичиковтарлыг», Германия «Маниловтар-биле эмин эртир бай, а Англияда Чичиковтар... биржалар болгаш фабрикалар ээлеп турар...» Бодунуң тоожуларынга Гогольдуң каргап чорааны, «бичии кижилерни» бастып-дорамчылаар, чүгле чагырыкчы бөлүктерниң эргеажыын алгап өөрээр чоруктар капиталистиг чурттарда ам-даа хевээр.

Гогольдуң чогаалдары болза, орустуң болгаш делегейниң литературазынга улуг салыышкынны киирген. Гоголь болза, лирика-биле тоожуну байырланчыг, өөрүнчүг сактыышкыннар-биле кударалды, киленнээшкин-биле ээлдек сеткилдерни кымдан-даа артык дүүштүрүп билир чораан.

Гоголь амыдыралының сөөлгү чылдарында Погодин, Шевырев, Языков ышкаш реакционерлерниң саңлдарынга алыскаш, идея болгаш чогаадылга талазы-биле эң улуг аар-берге байдалды Гоголь эрткен. «Өөнүктер-биле бижилгеден шилилделер» деп чогаалынга Гоголь болза, хаан чазакты болгаш помещиктерни камгалап, ооң мурнунда чылдарда бодунуң бижээн чогаалдарынга удур угландырып турган. Гогольдуң ол реакциялыг чогаалынга киленнээшкинниг харыыны Белинский чагаазынга берген. Ленинниң сөстерин ёзугаар, ол чагаа болза, «...демократтыг парлалганың эң эки чогаалдарының бирээзи болгаш ам-даа ол хевээр ынчаар арткан...» деп айыткан.

Гоголь бодунуң өжээнниг дайзыны феодал-крепостниктиг реакцияның холундан өлген, ынчалза-даа генийлиг реалистиң орус улустуң болгаш бүгү-ле депшилгелиг кижи төрелгетеннің мурнунга алдары өлүм чок арткан.

Гогольдуң өлген хүнүнден бээр бүдүн чүс чыл эрткен. Чогаалчының хызыгаар чок ынакшыл, бодунуң чогаалдарының эң эки арыннарын бараалгадып чорааны ооң чурттунда бүгү амыдырал чаагайжыдыр эде турган. Ол чурт болза, делегейде эң баштай күүлүг социалистиг күрүне апарган. Чаа-чаа ырлар демиселдің болгаш күш-ажылдың долу өөрүшкүлери карак-биле көрүп четпес калбак-делгем совет чуртуң кырында чапты берген. Ол ырлар болза, совет чурттуң дыка ырааңда даштыкыда чурттап, демисежип турар тайбың дээш, хосталга дээш демиселчилерни хей-аът киирип турар.

Проф. Б. МЕЙЛАХ.

1852 — Н. В. ГОГОЛЬ — 1952

Тарастың өлүрткени

(Н. В. Гогольдуң „Тарас Бульба“ деп тоожузундан үзүнду)

...Шаажылалды чорудар ужурлуг шөлдү тывары берге эвес: олче үлус бүгү талалардан төгүлген.

Мөөңнешкеннер хенертен шимээргей бергеннер, ынчангаш бүгү талалардан: «Эккел-чор!... казактарны» деп үннер үнгүлээн.

Олар узун чүрбээштерлиг, баштары чадагай кел-чорааннар. Оларның салдары үнгүлей бергеннер. Олар кортпайн-даа, муңгаравайн-даа, харын бир-ле оожум чоргаарланыышкынныг кел-чорааннар; оларның үнелиг шепкен хептери элеп калгылаан болгаш ирик союндактар апарган халаңнааннар; олар улусче көрбейн-даа, сөгүрбейн-даа чорааннар. Хамыктың мурнунда Остап кел-чораан.

Бодунуң Оставын кырган Тарас көргеш, чүнү медережик ирги? Ынчаарда ооң чүрээнде чүү тургачыл? Мөөңнешкеннериң аразындан Тарас ону көрүп турган болгаш ооң чангыс-даа шимчээшкинин оскунмаан. Олар шаажылал черинге чоокшулап келгеннер. Остап турупкан. Аар үлүг аңаа бир дугаарында онаашкан. Ол бодунуң өөрүнче көргеш, холун өрү көдүргеш, дыңзыг чугаалаан: «Христианиниңң хилинчектенгенин мында бүгү-ле, кандыг-даа еретиктер турза, бурган өрилээп, дыңнавазыннар. Бистиниң чаңгызывыс-даа бир-даа сөс сөглевезин!» Ооң соонда Остап шаажылал чагызынче чоокшулай берген.

«Эки-дир, оглум, эки-дир!» деп, Бульба оожум чугаалааш, бодунуң көк бажын черже халайткан.

Остаптың ирик хевин өлүрүкчү ушта тыртыпкан; өнезин кылган станоктарга ооң буттарын болгаш холдарын бектепкен болгаш... Номчукчуларны баштың дуктери сирбее бээр хире дерзии хилинчектээшкиниң чуруу-биле кайгатпаалы. Ол хилинчектээшкиннер болза, кижи чаңгыс-ла дайын чедиишкиннериниң ханныг амыдыралын чорудуп турган болгаш кижи-төрелгетенни билбейн, сагыш-сеткил-биле каңналып турган ынчаардагы каржы дошкун вектиң төрүдүлгези болур-дур.

Хилинчектээшкинни болгаш эрээлерни Остап, мези дег, шыдаан. Ооң холдарының болгаш буттарының сөөктерин ууй шаап турда, безин кышкы-даа, човуур-даа дыңналбаан, сынган сөөктериниң коргунчуг даажы ырак көрүкчүлериниң шимчеш дивес хөйнүң ортузунга дыңналып турда безин — ооң аскындан човууртаашкынга дөмейлежир чүве үнмээн, ооң арны серт дивээн.

Тарас мөөңнешкеннериң аразында бажын халайтыпкан турган, ынчаарда карактарын чоргаар көдүрүпкеш, чүгле төпшээреп чугаалаан: «Эки-дир, оглум, эргим-дир!»

Ынчаарга, ону сөөлгү өлүмүн хилинчектеринге чедире бээрге, ооң күштери алдыңа берген ышкаш болган. Ынчангаш ол бодун долгандыр көрген: бурган бо! Шупту таныважы, шупту өскениң арыннары! Ооң өлүрүнде чоок кижилерден оода бир кижи турган болза! Кошкак иезиниң ыызын болгаш кажыдалын, азы бажының дүгүн чулбарлап, бодунуң аккыр хөрээн шашкыланып турган кадайының калчаалыг кышкызын дыңнаарын ол күзеваан: ооң өлүрүнде ону угаанныг сөс-биле сергедир болгаш аргалаар кадыг эрни көөрүн ол ам күзээн. Ынчангаш ооң күжү кошкаан болгаш сеткилдиң шыдал чогу-биле: «Ачай! кайда сен. Дыңнап тур сен бе?» деп кышкырган.

Бүгү ниити ыржымның ортузундан «Дыңнап тур мен!» деп үн үнген болгаш бүгү улус харугда серт дээн. Аттыг шериглерниң кезии улустуң мөөңнешкен бөлүктерин сонуургап көрүп, дилээн... Ынчалза-даа Тарас шагдала... читкен: ооң изи-даа тывылбас.

...А Тарас чүү болган! А Тарас бодунуң полкузу-биле бүгү Польшага сеңгип, дөрттен чыгыы хүрээлерни, он сес суурларны өрттеткен болгаш мырыңай Краковка четкен. Хөй-хөй шляхтарны чылча шапкан, эң байлак болгаш дээре шивээлерни үптээн, паннарның шыгжагларында камгалалдыг ажаап турганы мөдтарын, арагаларын козактар төтчегленнер; шыгжаглардан тыпкылааны үнелиг шепкеннерни, хептерни болгаш херекселдерни хээп кескилээннер болгаш өрттеткеннер. «Чүнү-даа хайыралаванар!» деп Тарас чүгле дапкырлап чораан. «Бо силерге, дайзын шляхтарга, Остап дугайында сактыышкыннар» — деп, Тарас чүгле мону сөглеп чораан. Тарастың чорудулгазы анаа дээрбеча чоруктан артык деп чүвени польша чазаа көргеш, Тарасты ыяавыла тударын беш полк шериглиг Потоцкийге дааскыже чедир, — Остап дугайында ындыг сактыышкыннарны суур бүрүзүнге Тарас кылып чораан.

Козактар бүгү-ле сүрүүшкүннерден көдээ оруктар-биле алды хонуктарда чайлап келгеннер; анаа эвес дезиишкинни аттар арай деп шыдажып, козактарның амызын ап чорааннар. Ынчалза-даа Потоцкий бо удаада аңаа хүлээткен даалгага үнелиг болган; оларның могаг чокка истеп-сүрүп чорааш, Днестрниң эриинге үрелип кагдынган шивээни дыштаныры-биле Бульба түр ээлеп алганда аңаа четкен.

Ол шивээ Днестр хемниң мырынай кадырының кырында бодунуң үзүлген чалы-биле болгаш чуурулган ханалары-биле көстүп турган. Кандыг-даа минутада оорулгаш куду ужугуп бадарынга белен чалымның кыры хөй даштар-биле болгаш чуурулган тууйбулар-биле чаштынган. Борта ооң ховуже чыдар ийи талазындан гетман Потоцкий Тарасты бүзээлеп алган. Козактары тууйбулар-биле болгаш даштар-биле соп, дөрт хонуктарда тулушканнар болгаш демисешкеннер. Ынчалза-даа хүнезин база күштер төнген, ынчангаш Тарас одуругларны өттүр чаза-таварып үнерин шиитпирлээн. Ооң козактар чаза таварып үне бээр хире болганнар, ынчаарга, шынчы чүгүрүк зыттары оларга база катап бараан болур турда, Тарас изиг халдыышкыннарның үезинде хенертен доктаагаш, кышкырган: «Тур! Таапкылыг даңзам чыдып калды: дайзын шляхтарга даңзам-даа артарын күзевес мен! Ынчаңгаш кырган атаман далайларга-даа, кургаг черге-даа база походтарга-даа, бажыңынга-даа чарылбас эдеринчизи таапкылыг даңзазын сиген аразында ээгип дилеп туруп берген. Ол аразында бөлүк дайзыннар хенертен халдап келгеш, ооң күштүг эгиннериниң адаандан сегирип алганнар. Бүгү мөчүлери-биле шимчетинер дээрге, ону сегирип алган шериглер шимчетпейн барганнар, биеэги ышкаш, черже төктү бербээннер. «Эх кыраан-дыр мен» дээш, шыырак кырган козак ыглапкан. Ынчалза-даа ооң кыргаы буруулуг болбаан: күштер күштү ашкан. Ооң холдарында болгаш буттарында үженден эвээш эвес кижилер үнмерлешкеннер.

«Туттурдуң бе, каарган! — дижип, шляхтар алгыржып турганнар! — Маңаа, ытка, кандыг дээре хүндү тургузарын ам бодаар херек». Хөй көрүп турда, ону диригге өртедирин гетманның чөпшээрели-биле шиитпирлээн. Бажын чаңнык чуура дүшкен күү ыяштың уннунга ону демир илчирбелер-биле чыпшыр шарааш, холдарын кадаглар-биле чыпшыр кадааш, козак кайын бээр көстүп турар кылдыр бедик көдүргеш, ыяштың адаанга одаг кыпсып эгелээннер. Ынчалза-даа Тарас одагже көрбээн, ону өртедир деп белеткеп турган оттуң дугайын бодаваан: Тарас эргим козактарның боолажып бар чыткан талазынче көрген: бедиктен аңаа шупту чүве адышта ышкаш көзүлген. «Аърга артында хавакты ээлеп алыңар, кайгалдар, дүрген ээлеп алыңар: олар ынаар чеьдип шыдавастар!» — деп кыйгырган. Ынчалза-даа ооң сөстерин хат чедирбээн. «Өлүрлер-дир, хей черге өлүрлер-дир» — деп шыдатынмайн чугаалаңган болгаш Днестрниң кылаңнап чыткаңынга көрүнген. Чыраалар аразында дөрт хемелер баштары уштуна берген чытканнарын көргеш, үнүнүң бүгү күжүн чыып, чидиг кыйгырган: «Эрикче, эрикче, оолдар! Солагай талада даг баарының оруу-биле бадыңар. Эрикте хемелер чыдырлар, сүрүп шыдавазын дээш, шуптузун алгаш чоруптуңар!»

Бо удаада хат өске таладан хадааш, ооң бүгү сөстерин козактарга дыңналдырган. Ынчаарга ындыг сүменің дугайында ооң бажынга балды чөвээниң согуушкуну таварышкан, ол согуушкун бүгү чүвени ооң карактарынга дескиндирген.

Даг баарының оруу-биле козактар кара маң-биле салыпканнар, а сүргеннер ырак эвес. Козактар көөрге: орукчугаш будулчак болгаш ээтпектерлиг база хайыы булуннарлыг болган. Олар шуптузу; «А эштер! Кайнаар барбаан ийик бис!» дишкеш, карак чивежинде доктаагаан, боттарының кымчыларын көдүргеш, сыгырыпканнар, — ынчаарга оларның татар аттары черден адырылгаш, агаарга чыланнар ышкаш херилгилээн, оңгар тамыны ажыр ужугупкан болгаш Днестрже дортла мөң кылынганнар. Оларның чүгле ийизи хемче четпейн, бедиктен даштарга чылча дүшкеш, безин кышкы үндүрбейн, аттары-биле кады ында кезээде чыдыпканнар. Козактар аттары-биле хемде эжиндирип, хемелерни чежип алганнар. Шляхтар оңгар тамының кыдында доктаагаш, дыңналып көрбээн козак херекти қайгап, халыдар бе, халытпас бе деп бодап турганнар. Чүгле аныяк полковник Андрийни будулдурган чараш полячканың төрээн акызы, үр боданмаан болгаш козактарның соонда аъдыбиле шурады берген. Бодунуң аъдыбиле агаарга үш катап аңдарылгаш дириг чалымнарга дорт-ла чылчыры дүшкен.

Тарас согуушкун соонда миннип келгеш, Днестрже көөрге, козактар хемелерде олурупкан, хүүрехтерибиле эштинип бар чорааннар, оларже үстүнден октар төктүп турзадаа, оларга четпейн турганнар.

«Байырлыг, эштер! — деп, ол оларже үстүнден кыйгырган. — Мени сактып чоруңар, ынчангаш келир чазын маңаа база катап келгеш, эки селгүүстеңер...»

А одагның кырында от көдүрүп, ооң буттарынга чедип турган болгаш ыяшта чалбыраштар чатылган... Орус күштү ажыптар ындыг оттар, хилинчектер болгаш күштер, чырык делегейге тыптыр эвес!

Днестр биче эвес хем, ынчангаш ында булуңнар, хемниң сырый хыыргыыштары, элезиннер болгаш терең суглуг черлер хөй; кууларның кышкызынга дүлейлетинген хем көрүнчүү кылаңайнып чыдар болгаш чоргаар өдүрек ооң кыры-биле дүрген эштип чоруур, ынчаарга кулузуннарда болгаш эриктерде куликтер, кызыл бөскектиг куруктаннар болгаш өске-даа янзы-бүрү күштар хөй. Ийи эжиглерлиг тар хемелер кырында козактар дүрген салдадып, хүүректери-биле эптиг эштирип, ужуп үнген куштарны хойтуктуруп, сыык элезинни кичээнгейлиг эрткеш, бодунуң атаманының дугайын чугаалажып чорааннар.

БЕЛИНСКИЙ, НЕКРАСОВ, ПАНАЕВ БОЛГАШ ГОНЧАРОВ ГОГОЛЬДУУНДА

Улус демократиязының чурттарында Гогольдуң хүнүн әрттирип турары

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Улуг орус чогаалчы Н. В. Гоголь польша улуска эки билдингир. Ооң улуг чогаалдары Польшага хөй удаа парлатынып үнүп келген. Гогольдуң чогаалдарын Польшаның эң дээре чогаалчылары польша дылче очулдуруп турар. Улуг чогаалчының «Ревизор», «Кадайланыышкын» деп өлүм чок шиилерин польша театрлар чонга көргүзүп турар.

Н. В. Гогольдуң хүнүн демдеглеп эртиреринің тускай комитеди тургустунган. Улуг чогаалчы-реалистиң чогаалчы ажылының дугайында беседалар, лекциялар чер-черде болуп турар. Н. В. Гогольдуң өлген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга таварыштыр польша чогаалчыларның Эвилели Варшавада байырлыг кежээни эрттирип турар. Школаларда тускай беседаларны кылып турар.

(СЭТА).

РУМЫНИЯ

БУХАРЕСТ. Румын Улус Республиканың Бухарест, Сталин, Клуже болгаш өске-даа хоорайларынга база хөй чурттакчыларлыг пунктуларынга улуг орус чогаалчыга алдар болдурган ажылчы чоннарның чуралдары болуп эрткилээн. Школаларга, гимназияларга болгаш дээди өөредилге черлеринге литература кежээлери улуг көдүрлүүшкүннүг эрткен.

Чурттуң дыка хөй шии театрлары Гогольдуң «Ревизор» деп өлүм чок комедиязын көргүскен.

Румынияның ном үндүрер черм улуг орус чогаалчының «Ревизор», «Тарас Бульба», «Диканька чоогунда суурда кежээлер», «Сорочин ямарказы» болгаш өске-даа чогаалдарын бо чылын парлап үндүрүп турар.

(СЭТА).

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. Н. В. Гогольдуң чогаалы Чехословакияда канчаар-даа аажок улуг сонуургалдыг болуп турар. Ынчангаш ооң чогаалын чех болгаш словак дылдарда хөй удаа парлаан.

Чогаалчының өлгенинден бээр 100 чыл болган оюн таварыштыр ооң чогаалының чаа үндүрүүшкүнүн үндүрүп турар. «Свобода» деп ном үндүрер черде Н. В. Гольдуң «Өлүг сүнезиннер», «Диканька чоогунда суурда кежээлер» деп чүүлдерин киирип турар шилитинген ийи том парлатынып үнүп турар, база ында комедиялар болгаш тоожулар кирген. «Прага» деп ном үндүрер чер «Өлүг сүнезиннер», «Мелантрих» деп ном үндүрер чер — «Диканька чоогунда суурда кежээлерни» болгаш «Сорочин ярмарказын» парлап үндүрүп турар.

(СЭТА).

Н. В. ГОГОЛЬДУҢ ДРАМАТУРГИЯЗЫ

I.

Н. В. Гоголь чогаал ажылынче кирип турар үезинден эгелээш-ле ынчаардагы театрларның репертуарын, ооң ниити угланыышкының ол киленнии-биле буруу шаап турган. Ынчаарда сценага мелодрама деп — амыдыралда чүвени чүгле кижиге кайгадыр, шынзыгар аргажок кылдыр, анаа-ла хөөредип көргүскен шии болгаш водевиль дээр кыжыргыг үүрмек чогаалдар тергиидеп турган. Театрның болгаш драматургияның амыдыралдан, херек кырында бар чүүлден, ниитилел амыдыралының утка-шынарындан хоорук бооп турарын, Гоголь ынчаарда сектил-хайыышкын чогу-биле көрүп турган. «Бистиң боттуг амыдыралывыс кайдал? Бо үеги изиг күзелдеривис, элдеп аажыларывыс кайдал? Бистиң мелодрамавыстан оода чадаарда ооң кандыг-бир көрүнчүктелиишкинин көрген болзувусса аар! Ынчаарга, бистиң мелодрамавыс ол бүгүнү эң-не таарымча чогу-биле нүүлдеп турардыр» — деп Гоголь бижип турган.

Орус улустуң театрының, оригиналдыг орус драматургияның хөгжүлдезинге ханы сонуургалдыг турган Гоголь ынчаардагы театрның депшилгелиг хөгжүлдезинин үндезининге орус ниитилелдиң боттуг амыдыралын көргүзери чугула кылдыр санап турган. «...Биске орус характерлерни беринер, бистиң боттарывысты, бистиң оптуг мегечилеривисти, бистиң элдеп кайгамчыктарывысты биске беринер! Оларны сцеаже, бүгүдеге шоодуг кылдыр көргүзээл!»

Оригиналдыг орус драматургияның кол эгези болза, амыдырал талазы-биле шынныы, билдингири ол болур ужурлуг деп Гоголь көрүп турган. Ёзулуг шын драматургияның үнер дөзү бүгү-ле «Бисти хүнбүрү долганып турар, бистиң-биле чарылбас чүүлдер ол». Чүгле коя сүрер чогаалчыларга удур, социалдыг болуушкуннарның утка-шынарынче ханызы-биле сиңнигип керерин Гоголь драматургиядан негеп чораан. Драматургия чогаалы болза, хөөредип чулчураан элдеп-эзин байдалдарны илередиринге эвес, харын кижилерниң дириг характерлерин, оларның аразынга болган табарылгаларны көргүзеринге үндезилей тургустунар ужурлуг. Көрүкчүлер: «Ийет, бо бистиң таныыр киживис ышкаш-тыр» — деп чугаалаар кылдыр, характерни шак ынчаар көргүзер херек деп, Гоголь хөй удаа чугаалап, реалистиг драматургияның эң онза чүүлү, овур-хевирлерни, характерлерни шын көргүзери болур деп чагып чораан.

Амыдыралды ылаптыг көргүзери Гогольдуу-биле алырга, айтырыгның идеялыг шынары-биле тудуш холбаалыг турганы тодаргай. Каракка көзүлген-не болуушкуннарны, барымдааларны бодал чокка бижиирин сл буруу шаап турган. Гогольдуу-биле алырга, ёзулуг реалистиг драматургия социалдыг улуг айтырыгларны тургузар, ниитилелдиң амыдыралын, ооң боттуг чүүлдери-биле чырыдар, азы «...Бистиң ниитилелдиң ниити кезектерин, оларны шимчедип турар хөделдирикчилерни көөр» ужурлуг турган. Ынчангаш реалистиг драматургия дээрге, бодунуң үнер дөзү, утка-шынары-биле социалдыг драматургия болур ужурлуг-дур.

Ниитилелдиң хөренгитен бөлүктериниң хереглелин хандырып, оларның чалгаазын чидирерин бодаан хоозун, утка-шынар чок театр уранчүүлүн Гоголь буруу шаап, драматургия-биле театрны чоннуу болдурарының идеязынга ол үндезинни салган. Драматургияның болгаш театрның сорулгазы «шилитинген» кижилерниң чалгаазын чазып, хөгледип куюмнадырында эвес. Театр болгаш драматургия чоннуң калбак кезээнге бараан болуп, оларга амыдыралдың шын идеяларын, овур-хевирлерни дамчыдар ужурлуг. Театр болгаш драматургияның утка-шынарының, херек кырында бар социалдыг үүлдерге оларның холбаазының дугайында айтырыг Гогольга чүгле теория талазы-биле эвес, харын чечен-чогаал талазы-биле практиктиг айтырыг болуп турган. Драматургияны ол, аныяндан тура-ла сонуургап, гимназияга өөренип турган, школаның шилеринге киржип, орта ооң ойнакчы мергежили илереп турган.

Ынчалза-даа чүгле театрны сонуургап чорааны Гогольду драматургияже хаара тырткан эвес, харын херек кырында бар үүлдү шиңгээдир талазы-биле ооң мергежил чаяаны борта чылдагаан болган. Амыдыралдың хөй-ниити таварылгаларын ол чидии-биле угаап чораан.

II

Гоголь болза, хүн-бүрүнүң амыдыралында катырынчыг, шоодуглуг үүлдерни гениалдыг көрүп, ынчангаш аңаа хамаарыштыр комедия бижиир деп бодал аңаа туруп келген. Доозулбаан болза-даа, аңгы-аңгы сценалар-биле үзүктелдир үнүп турган «Үшкү Владимир» деп шии ооң баштайгы комедиязы ол. Ол комедияда үш кол шугум көргүстүнген: ол үениң дүжүметтери чүгле боттарының хуу ажыын бодааш, дүжаал чедип алырын оралдашканы, ызыгуур салгалының эт-хөренгизи дээш демисел, база хөренги талазы-биле ажыктыг кадай алыр дээш демисел.

Бо шииде болуушкуннарның дугайында алдарлыг артист Щепкиниң сөзүнден дамчыткан мындыг тодаргайлаашкын бар: «Шииниң маадырларының әрге-дужаал дээш оралдажыышкыны комедияның сюжеди болган. Гоголь ону байлактыг материал кылдыр берип шыдаан. Шииниң төнчүзүнде ооң маадыры албыстай берип, мен бодум ёзулуг «Үшкү Владимир-дир» мен, кылдыр бодатынып турдум».

Шииниң маадыры көрүнчүк баарынга олуруп алгаш, «Үшкү Владимирниң» дугайын бодап, ол эрге-дужаал шагда-ла менде келген-дир кылдыр, сактып олурар сценазының дугайында М. С. Щепкин шак ынчаар сактып чугаалаан. Бо шии Гогольдуң бодалы-биле алырга, хөйниитиниң чидиг айтырыгларын көдүрүп үндүрер, бюрократсыг дүжүметтериң чажыт чуттарын сойгалаар ужурлуг турган. Бо дугайында Гоголь «мээң демир-үжүүм цензура (чогаал хынакчызы) канчап-даа чөпшээревес, ындыг черлерге барып үскеш-ле турар чүве-дир» деп бир чагаага бижээн турган.

Бюрократияны, дүжүметтериң мелегей, чазый, куурумчу чоруун илередириниң болгаш чүгле ажыккончаа дээш кадай алырының темалары сөөлүнде барып Гогольдуң «Ревизор», «Қадайланыышкын» деп комедияларынга калбаа-биле илеретинген. Гоголь 1841 чылда «Қадайланыышкын» деп комедиязын бижип дооскан. Шииниң чорудулгазы помещик коъданынга эртип турар. Помещик херээжен Агафья Тихоновна ашакка баарын күзээн. Ооң даалгазы-биле чалча кадай душтуктар дилеп чоруп турар. Агафья Тихоновнага кандыг ашак херегил? Хамыктың мурнунда ол келир үеги ашааның дворян адынга «ынакшаан». Ынчангаш Агафья Тихоновнаның чүрээн, холун дилеп турар беш душтуктарның дөртүнүң иштинден, ол ашак шилип алыр бодай бээр, чүге дээрге олар дворяннар. Агафья Тихоновнаның ашак шилиишкининде ёзулуг кижи дөргү черле чок. Арыг чаагай, биче сеткилдиң шынары мында мырынай куруг. Агафья Тихоновнага душтуктуң хуу мөзү шынары чугула эвес дээрзин Гоголь мында ылаптыы-биле көргүскен.

А душтуктар кандыгыл? Подколесинге кадай кылыр кижизиниң мөзүшынары кандыг кижил, деп чүве солун эвес. Ол хамыктың мурнунда: «А өнчүзү, өнчүзү кайы хире кижил?..» деп сонуургап үнер. «Агафья Тихоновна калчаа тенек болбазыйыкпа» деп чүве дыннааш, ол мынча дээр: «Ийе харын, угаанныг болган болза дээре болбайннаан; тенек-даа болза канчаар! Чүгле ажык-кончаа талазы-биле таарымчалыг болза-ла ажырбас он». Аңаа кол-ла чүве: — кадайның кандыызы эвес, харын ооң-биле кады хуу өнчүге чеже үнелиг чүүл алыры бооп турар. Ынчаарга Жевакинге кадайланыры анаа-ла бир сонуургал, сеткил ханыышкындан өске чүве чок. Ол ам он чеди удаа кадайланып турар, ындыг кижини «тапкызын төө силгипкен, куруг тапкы хавы» дижир боор. Ынчаарга Ануччкинге чүгле хөренгитен дүжүметтериң аажы-чаңын, француз дылды билир-ле болза, кадайның кандыызы-даа хамаанчок. Ол хирезинде боду француз дыл билбес, а ооң кадайы чүге ыяавыла француз дыл билир болур ужурлуг дээрзин, ол боду безин билбес. Ол чүгле ынчаардагы дүжүметтериң кояргак, даштыкының мурнунга мөгейип сөгүрүүр байдалын көргүзүп турар.

Н. В. Гоголь подколесиннерде, жевакиннерде, ануччиннерде кижиге ёзулуг ханы ынакшыл, сагыш-далдың бедик арыг шынары, дириг кижизиг сеткил чок дээрзин бо шиинде көргүскен. Оларга ынакшыл, өгбүле дээрге — чүгле ажык-кончаа, алыш-беришче сундукшул, кижилер болза, бир-ле «дириг» бараанар садыглажылгазы бооп турар. Бодунуң үнезин улгатырып, «херээн» ажыктыг бүдүрүп алыр дээш, душтук бүрүзү базааргa өртек кагжып турган чүве дег, бодун мактанып, көөргетинип турар. Бо шиинде Гоголь ынчаардагы ниитилелдиң шак ындыг шынар, демдектерин чиге көргүскен.

III

Орус улустуң өөзээннинг дайзыннарын сойгалап илередирин Гоголь «Ревизор» болгаш «Өлүг сүнезиннер» деп гениалдыг чогаалдарынга боттандырган. «Ревизор» деп комедияны бир-ле дугаар 1836 чылда театрга көргүскен. Гогольдуң бижип турарын ёзугаар алырга, бодунуң комедиязынга ол «Россияда бүгү-ле бужар-бак үүлдерни... кижиниң эңне чөптүг болурун кижиден негеп турар черлерде болгаш таварылгаларда кылдынып турар бүгү-ле чөп эвес чоруктарны бир черге чыггаш, бүгү чүвени чаңгыс-угда шоодар» деп шиитпирлээн.

«Ревизор» эрги дворянныг Россияны, ооң бүгү өөдежок чоруктары-биле кады көргүскен. «Бир эвес арны тыртык болза, көрүнчүкке хорадаан херээ чок» — деп, улустуң үлегер чугаазын ол комедияның эгезинде Гогольдуң киирип бижээни крепостной-луг күрүненің дээргилерин шоодуп турар социалдыг комедия болза, калбак түүнелдиг утканы илередип турар. Чилби-чазый, ёражок дүжүметтер, коя хептиг оорлар болгаш хээличилер, үүл-бүрү полицейжилер — бо бүгү чон хилинчектекчилери, тараачын массаны үптеп турган крепостной тургузугну Гоголь дидими-биле шүгүмчүлеп турар.

«Ревизорга» Гоголь ол үеги Россияның көдээ хоорайында дүжүметтерниң дүрзүжок амыдыралын көргүскен. Хоорай начальниги Сквозник-Дмухановскийден эгелээш, хоорайның бүгү дүжүметтери — хээличилер, оорлакчылар, чазый-чилби хемдикчилер боттарының ол хээличи, оор чоруун чажырып турганының кырындан, найсылалдан аалынче бар чораан анаа-ла бир тенек, сакпай чорумал кижини ревизор-дур (хынакчы-дыр) деп эндээ та-

(Уланчызы дөрткү арында).

Ада-иелер хуралы

Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык сумузунда эге школаның өөреникчилериниң ада-иелер хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Хуралга ада-иелер биле школаның аразында харылзаа дугайында школа эргелекчизи Эрес-оол илеткел кылган.

Седин, Карадаан, Куңгаа, Тактан, Онгак, Канчар-оол, Дагбы, Кан-оол дээн ышкаш ада-иелер школа ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының уруг дарыының чедиишкиннинг өөренир чоруунга эки дузалап турарын, а чамдык, Докпак, Мыйдок, Шойнам, С. Канчыыр, Х. Канчыыр, Аранчын, Чанзан дээн ышкаш ада-иелер школа ажылынга киришпейн, боттарының 2-3 уруун школага өөретпейн турарын илеткелчи чугаалаан.

Илеткелге хамаарыштыр школада өөредилге-кижизидилге ажылының деннелиниң ам-даа чавызын, уругларын школага өөретпейн турарларны, школаның одаар ыяжын кам чок чарыгдап турарын, ада-ие комитединиң багай ажылдап турарын, келир өөредилге чылынга белеткелдиң четпезин, ол чугула айтырыгже суму Совединиң даргазы эш Чыргал кичээнгей салбайн турарын хуралга санал берген 10 ажыг ада-иелер чидиибиле шүүгмүүлээн.

Моон соңгаргы сорулгалар дугайында хуралдан тодаргай шиитпирни хүлээп алгаш, районга болур мурнакчы ада-иелериниң хуралынга киржири-биле элээн хөй эң эки ада-иелерни төлээге соңгаан.

К. БОРАҢНАЙ.

Аксы-Барлык эге школаның башкызы.

—⊙—

Сагыш човангыр ада

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң Хову-Аксы эге школазында колхозчу Сүмбүүнүң 3 уруу өөренип турар: Бадыймаа 1 класста, Шошуумаа 1 класста, Ото белеткел клазында. Эш Сүмбүүнүң ол уруглары бирги болгаш ийиги улдуннарда эки түңнелдиг болганнар.

Эш Сүмбүү ол уругларының өөренирине үргүлчү дузалап, башкыларның берген онаалгазын күүседиринге, бажың кичээлинге таарымчалыг байдалды тургузуп берген. Уругларны өг-бүлеге кажызидериниң дугайында болгаш оларның өөредилгезинге канчаар дузалаарының дугайында арга сүмени ол башкылардан айтырып ап, школа-биле харылзааны быжыг тудуп турар.

Эш Сүмбүү чүгле ол-даа эвес, харын школаның хүн-бүрүдеги ажылынга база боттуг дузаламчыны чедирип турар. Ол ышкаш эш Сүмбүү школага үргүлчү кээп оюн, концерттерге киржип, уругларга солуун тоол болгаш рассказтарны воскресенье санында кылып берип турар.

Ол чурттакчы чоннуң ортузунга бүгү-ниити өөредилгезиниң дугайында тайылбыр ажылын база үргүлчү чорудуп, боду улуг улустуң кежээки школазында чедиишкинниг өөренип турар.

М. ООЛЧУКАЙ.

Кадрларның материалдыг амыдыралынче сагыш салыр

Тускай эртемниг кадрларның ажылдаарынга, чуртталга амыдыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында хүн-бүрүүнүң кичээнгейин салырын совет чазак, большевик партия, үргүлчү өөредип келген болгаш өөредип турар.

Ындыг турбуже, Улуг-Хем районнуң партия, совет организацияларының чамдык черлерде удуртукчулары тускай эртемниг кадрларны ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспайн турар болгаш оларны оран-бажыңнар-биле чедиштир хандырбайн турар.

Мичурин аттыг көдээ ажыл-агый артелинде эге школаның эргелекчизи эш В. Доржуну болгаш база Эьжим сумуда эге школаның орус дыл башкызын ол сумулар Советтериниң даргалары болгаш партия эге организацияларының секретарьлары олурар бажың-биле хандырбааныңдан олар школаның канцелярия кылыр дээн бичии өрээлдеринде чурттап турар болгаш ооң ужурундан ол школаның башкыларының ажыл кылыр канцеляриязы база, чок болуп турар.

Эйлиг-Хем сумузунда кижи эмнелгезиниң болгаш мал эмнелгезиниң бажыңнарының септелгезин чорутпааны-биле база оларның одаар ыяжын белеткеп бээри-биле Сталин аттыг колхозтуң баштаар чери керээ чаргаш оозун күүсетпээни-биле, эмнелге салбырының бажыңнарынга ажылдаар аргажок соок болуп, харын ында чамдык эмнер соокка боттарының шынарын чидирип турар таварылгалар бар. Кижи эмнелгезиниң эргелекчизи ажылын шуут соксадыр арга чок болганындан аарыг кижилерни бодунуң чурттаар бажыңында хүлээп ап турар.

Ол ышкаш Шагаан-Арыг МТС-ке 1947 чылдан бээр ажылдаан районнуң болгаш областың сураглыг комбайнёру эш Бюрбю, база ол МТС-те 1946 чылдан эгелеп ажылдаан комбайнёржу Ч. Балчыр-оол МТС директорунга бажың дугайында каш удаа айтырыгны тургузуп келгендаа болза, бажың талазы-биле амдыгаа чедир чединмес байдалда чурттап турарлар.

Тускай эртемниг чамдык кадрларның ажылдаар болгаш чурттаар черлерин эки хандырып бербейн турарларны район Совединиң күүсекчи комитеди болгаш ВКП(б) райкому боттарының шугуму-биле хынап көрүп, шынгыы хемчег албайн турар.

Т. БОРИСОВ.

Чепсек-херексел дерни эмгелеп сексеглээр херек

Бай-Тайга районда «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери ниитиниң ажыл-агый херексел дерин эмге-сексели тургузарынче чогуур үезинде сагыш салбаан. Ооң уламындан херексел дерниң кайда чыдары, септелгеге чежени киирер, киирбезин билири берге болуп турар. Эң ылангыя часкы тарылга үези чоокшулап келген, ол хиреде эрткен чылдың чазынында тараа тарыырынга ажыглап турган 20 андазыннардан каш андазыннарны септээри, ол андазыннарның кайдаазы билдинмес болуп турар.

Колхозтуң ийи хову бригадалары эрткен чазын чер андарылгазы доозулган соонда эдилеп турган андазыннарын чаңгыс черге чыгбайн, чер болганга-ла каавытканының ужурундан мындыг байдал болган. Ам сеңлгу чеде билдинип турары болза, бир андазын колхоз суурунуң чоогунда, арыг иштинде суг алган черде дош адааңда киргени, база бир андазынны уруглар сөөртүп ойнап турган колхоз конторазының чанында сугже киир сөөртүп каавыткан хевээр дош адааңда киргени илереп турар.

Ол ышкаш эрткен чылын турган 12 тергеден ам ажылга ажыглап болгу дег терге чүгле 8, а дөрт терге үрелгининден ажыглалга кирер хире эвес болуп турар. Ол ышкаш аттың дериг-херексел дери база-ла үрелик болгаш чамдыызы шуут читкен. Ол чүүлдерни септээр талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн турар.

Ниитиниң ажыл-агый херексел дери бо хире эмге-сексе чок турунда ону чаңгыс аай чурумнуг кылыр, септеп ажыглаарынче колхоз баштаар чери сагыш салбайн турар чорук канчап-даа чөптүг эвес. Ол четпес чорук часкы хову ажылынга колхозтуң сула белеткенин турарын илередип турар.

«Тиилелге» колхозтуң баштаар черинден ниитиниң ажыл-агый херексел дерин эмге сексеглеп, септелгезин эки шынарлыг кылыры, ону шыгжаар черни тургузары негегинип турар.

М. ЧИЖИТ-ООЛ.

Херек кырында эвес, а саазын кырында

Сүт-Хөл районнуң Сүт-Хөл сумузунда Киров аттыг колхозка 1951 чылдың декабрьда агро-зоотехниктиг курсту организастааш, агротехника болгаш зоотехника талазы-биле 2 бөлгүмге 20—20 кижини үзүп тургускан турган. Оларның аттарын чыскаап бижээш, чарлап каан турган.

Колхозчулар өөредилге кажан болурун манап-ла турган. Өөредилге амга чедир болбаан, ону ыыттаар кижи-даа чок. Колхоз баштаар чер. районнуң көдээ ажыл-агый килдизи кандыг-даа хемчег албаан. 1950—1951 чылдарның кыжынында агро-зоотехниктиг курстуң бир дугаар чылының программазын бо колхозка өөренип турган болза, ам шуут соксаан-дыр. Өөредилгени уламчылаарының улуу, харын соксадып турары окта болбас.

М. ДАРЖАЙ.

Н. В. Гогольдуң драматургиязы

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

наан бак чудувусту илередиптер ийне деп корткаш, аажок хөлзээннии-биле уткуп турарлар. Ынчангаш олар аңаа канчаар-даа аажок чапшаалап, ону меглеп куйзурун ораладжып эгелээрлер.

Кара-туразында, күрүне саны оорлаар, хээли кылыр, күрүненің эргеажыын бодавас, чүгле бодунуң хуузунда эрге-ажыын камгалаар бюрократизмниң бо бүгү хевирлери—чүгле түс-түс дүжүметтериң бот шынары эвес, харын амыдыралдың пат-ла чаңчыккан ниити нормазы кылдыр көстүп турар. Өске бүгү улуг, биче хоорайларда, кайда-даа ол-ла чурум, ол-ла чаңчыл нептерээн. Гогольдуң бижээн дүжүметтери «чаагай тургустунган күрүнеге черле ындыг болур ужурлуг» деп шуут бүзүрелдиглер. Гоголь ол ындыг хоорай чагырыкчыларын биживишаан, сатыныкчы, ыятчок кижилериң делегейин—хөй-ниитиниң хүлээлгезин медереп билир чорук, шымчым-даа чок амытаннарны көргүзүп турар.

Хоорай чагырыкчызындан эгелээш, өске-даа дүжүметтериң ёзулуг овур-дүрзүзүн илеретпишаан, Гоголь ооң-биле царылыг Россияның бюрократсыг аппарадын көргүскен. Ынчангаш чуду илеретинген, бодунуң үүлгеткен хереклеринге будулган хоорай чагырыкчызы ынчаардагы Россияның бүгү дүжүметтериниге: «Чүнү катырарыңар ол? Боттарыларны катыржып тур силер!.. Эх, силерни!...» деп чугаалаары аңаа эвес. Бюрократсыг дүжүметтериниң болгаш крепостник-помещиктериниң дүрзүлерин «Ревизорга» көргүспүшаан, Гоголь чаа демократтыг литератураның оруун шак ынчаар ажыткан.

IV

Гоголь драматургияга калбак социалдыг идеяларны база боттандырарын ораладжып турган. Бо дугайында Англияның төөгүзүнден алган, Гоголь өлүп калганда парлап үндүрген «Альфред» деп доостунмаан шииниң үзүндүлери чижек болур. «Альфредте» чурттуң тускай хамаарышпас эргези дээш демисел, социалдыг сегиржип-алыышкыннарның темалары-биле холбажып турар. Чонну кулданып турар рыцарьлар даштыкы эжелекчилериниң дузалакчылары болу берип, төрээн чуртунга өскерлип турар. Кулданыышкын улам күштелип, феодалдарның аразында адаан-демисел чоруп турар чурт, эжелекчилерге удур демисежип күш четпес.

«Альфредте» улустуң, нацияларның хөй-ниити амыдыралының бир чугула үүлү—чырыдыышкынның темазын көскү илереткен. Гоголь болза, «англи-саксон нацияның эдилеп чорууру каржы-дошкун, карангы-бүдүүлүк байдалын угаадып билиндирер» деп күзээн. Гоголь рыцарьларның кара-туразында аажылалдарын, оларның аразында төөмес-батпас адаан-демиселдерни узуткап, күрүненің тускай хамаарышпас чоруун камгалаар деп күзелди ол чогаалга илереткен.

Гоголь улуг национал болгаш социалдыг айтырыгларны көдүрүп турар төөгү талазы-биле шии чогаадып бижиирин база ораладжып турган. Ол дугайын Украинаның төөгүзүнден алган шии чогаалдар тодаргай хереклеп турар. Биске билдинип турар медеглелдерден алгаш көөрге, ында тараачыннарны дарлап турарының, чоннуң демиселинчи дугайында тема биче эвес черни эжелеп турар.

1840 чылда Гоголь «Ойнакчылар», база «Театр разъездизи» деп шиилерин дооскан. «Ойнакчыларның» чорудулгазы «акша капиталын» долгандыр чоруп турар. Акша—ол шииниң маадырларының үүлгедиглерин, аажы-байдалдарын илередип турар күш кылдыр көргүстүнген. Дүрген байып алыр дээш чазыйланып турар чорук, «Ойнакчыларда» мырыңай-ла илдени-биле илеретинген.

«Театр разъездизинде» Гоголь драматургия талазы-биле чогаалчы кижиниң оруун тодарадып, ооң эң дээре драматургия чогаалы «Ревизорну» ниитилелдиң канчаар көрүп турарын илередип турар. Шии чогаалчызындан Гоголь амыдыралды шын илередирин негеп турар. «Театр разъездизинде» ол: «Комедия бистиң хөй-ниити амыдыралывыстың чуруу болгаш көрүнчүү болур ужурлуг», амыдыралды ол «бүгү-ле шынныы-биле көргүзер ужурлуг» деп бижип турган. Ынчангаш Гоголь ниитилелди революсчу ёзу-биле чаартып тургузарының туружунга турбаан-даа болза, ниитилелди бодунуң реализми-биле чылча шаап шүгүмчүлээнинден ол чаа, демократтыг идеяларның үндезилекчизи болган.

* * *

Н. В. Гогольдуң чогаалдары революция мурнундагы Россияның крепостнойлуг, бюрократсыг ёзу-чурумун көөр хөннүжок болурунга кижилерни өөредип турар. Гогольдуң чуруп көргүскүлээн дүрзү-хевирлери бакты сойгалап илередир талазы-биле боттарының утка-шынарын ам-даа ышкынмаан. Олар капитализмниң артынчылары-биле демиселге дузалап турар. Кайгамчык чаагай, ёзулуг хостуг кижи дугайында Гогольдуң бодап чораан күзели, ам бистиң социалистиг ниитилелде боттанган.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының февраль 28-те медээлээни болза, Кореяның Улустуң армиязының катыжыышкыннары кыдат улустуң эки-турачы кезектериниң сырый деткимчези-биле бүгү фронтуларга америк-англи эжелекчилерге болгаш лисынманчы шериглерге удур камгалалдың тулчуушкуннарын чорударын үргүлчүлеп, дайзынның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг чидириглерни таварыштырып турар.

Февраль 28-те дайзынның самолёттарын кедеп адар адыгжы-аңчыларның отрядтары дайзынның ийи самолёдун барыын эриктерге аңдара аткан.

ПХЕНЬЯН. Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының февраль 26-да медээлээни болза:

Кореяның Улустуң армиязының катыжыышкыннары кыдат улустуң эки-турачы кезектериниң сырый деткимчези-биле түс-түс черлеринге үжүр-дүзалыг тулчуушкуннарны бүгү фронтуларда чорудуп турар. Фронтуларга онза өскерлиишкиннер болбаан.

Февральдың 25-те дайзынның самолёттарын кедеп адар адыгжы-аңчыларның отрядтары Саривонь районга дайзынның ийи самолёттарын аңдара аткан.

(СЭТА).

Дайынга бактериологтуг чепсекти ажыглаанынга удур

КОРЕЯ

Тайбың камгалалының корей комитединиң даргазының оралакчызы Ли Тхя Дюннуң медеглели

ПХЕНЬЯН. Тайбың камгалаарының корей комитединиң даргазының оралакчызы Ли Тхя Доюннуң кылган медеглелинде чугаалап турары болза:

Халдавырлыг аарыгларның бактерияларын Кореяга чашканнап, неп-тереткеш, кижи эьди чиир американнар база бир чаа араатанзыг чоруун кылганнар дээрзиниң дугайы Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының Даштыкы Херектер Министри Пак Хен Еннің медеглелинден бүгү делегейге билдингир апарган. Тайбың дээш, бодунуң төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш демисежип турар корей улустуң өөзээн, кылыын ол араатанзыг чорук улам-на күштелдирип турар. Америк агрессорларның Кореяга үүлгедип турган бүгүле кем-буруулуг чоруктары болза, бүгү делегей эргелерин каржызыбиле үрээни ол болур болгаш эң улуг кем-буруулуг чоруктар болур. Оларның бо араатанзыг чоруу дээрге, эң-не араатанзыг болгаш эң-не араатанзыг чоруу корей улусту коргудуп шыдавас. Чуманың болгаш холераның бактериялары-биле америк агрессорлар каш-ла санныг корейлерни өлүрүп шыдаарлар. Америк агрессорлар боттарының шериг талазы-биле эң-не араатанзыг үүлгедиишкиннери-биле бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустарының дайзыннары дээрзин боттары-ла улам тодаргай кылдыр көргүзүп турар. Тайбының чүс-чүс миллион камгалакчылары болгаш 475 миллион кижилиг кыдат улус кем-буруулуг үүлгедиишкиннерни кылган америк империалистерге өршээл, келдерелди бербестер-даа.

Боттарының төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу, хосталгазы дээш демисежип турар Кореяда тайбың талалакчылары болза, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары-биле кады америк агрессорларның кем-буруулуг араатанзыг үүлгедиишкинин доп-дораан соксадырын негеп турар болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаарының орнын ол араатанзыг чоруу корей улусту коргудуп шыдавас. Чуманың болгаш холераның бактериялары-биле америк агрессорлар каш-ла санныг корейлерни өлүрүп шыдаарлар. Америк агрессорлар боттарының шериг талазы-биле эң-не араатанзыг үүлгедиишкиннери-биле бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустарының дайзыннары дээрзин боттары-ла улам тодаргай кылдыр көргүзүп турар. Тайбының чүс-чүс миллион камгалакчылары болгаш 475 миллион кижилиг кыдат улус кем-буруулуг үүлгедиишкиннерни кылган америк империалистерге өршээл, келдерелди бербестер-даа.

Боттарының төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу, хосталгазы дээш демисежип турар Кореяда тайбың талалакчылары болза, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары-биле кады америк агрессорларның кем-буруулуг араатанзыг үүлгедиишкинин доп-дораан соксадырын негеп турар болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаарының орнын ол араатанзыг чоруу корей улусту коргудуп шыдавас. Чуманың болгаш холераның бактериялары-биле америк агрессорлар каш-ла санныг корейлерни өлүрүп шыдаарлар. Америк агрессорлар боттарының шериг талазы-биле эң-не араатанзыг үүлгедиишкиннери-биле бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустарының дайзыннары дээрзин боттары-ла улам тодаргай кылдыр көргүзүп турар. Тайбының чүс-чүс миллион камгалакчылары болгаш 475 миллион кижилиг кыдат улус кем-буруулуг үүлгедиишкиннерни кылган америк империалистерге өршээл, келдерелди бербестер-даа.

Боттарының төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу, хосталгазы дээш демисежип турар Кореяда тайбың талалакчылары болза, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары-биле кады америк агрессорларның кем-буруулуг араатанзыг үүлгедиишкинин доп-дораан соксадырын негеп турар болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаарының орнын ол араатанзыг чоруу корей улусту коргудуп шыдавас. Чуманың болгаш холераның бактериялары-биле америк агрессорлар каш-ла санныг корейлерни өлүрүп шыдаарлар. Америк агрессорлар боттарының шериг талазы-биле эң-не араатанзыг үүлгедиишкиннери-биле бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустарының дайзыннары дээрзин боттары-ла улам тодаргай кылдыр көргүзүп турар. Тайбының чүс-чүс миллион камгалакчылары болгаш 475 миллион кижилиг кыдат улус кем-буруулуг үүлгедиишкиннерни кылган америк империалистерге өршээл, келдерелди бербестер-даа.

Боттарының төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу, хосталгазы дээш демисежип турар Кореяда тайбың талалакчылары болза, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары-биле кады америк агрессорларның кем-буруулуг араатанзыг үүлгедиишкинин доп-дораан соксадырын негеп турар болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаанының шыңгыызы-биле шиидип көөрүн ажылчы чоннар негеп турар.

Сталин хоорайда суднолар тударының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары боттарының телеграммазында мынча деп бижип турарлар: Америк агрессорларның Кореяда араатанзыг чоруу корей улусту коргудуп шыдавас. Чуманың болгаш холераның бактериялары-биле америк агрессорлар каш-ла санныг корейлерни өлүрүп шыдаарлар. Америк агрессорлар боттарының шериг талазы-биле эң-не араатанзыг үүлгедиишкиннери-биле бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустарының дайзыннары дээрзин боттары-ла улам тодаргай кылдыр көргүзүп турар. Тайбының чүс-чүс миллион камгалакчылары болгаш 475 миллион кижилиг кыдат улус кем-буруулуг үүлгедиишкиннерни кылган америк империалистерге өршээл, келдерелди бербестер-даа.

Боттарының төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу, хосталгазы дээш демисежип турар Кореяда тайбың талалакчылары болза, бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары-биле кады америк агрессорларның кем-буруулуг араатанзыг үүлгедиишкинин доп-дораан соксадырын негеп турар болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаанының шыңгыызы-биле шиидип көөрүн ажылчы чоннар негеп турар.

Сталин хоорайда суднолар тударының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары боттарының телеграммазында мынча деп бижип турарлар: Америк агрессорларның Кореяда

КЫДАТ

ПЕКИН. Синьхуа агентилелдиң медеглеп турары:

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының чиңгине секретары Дуи Сайянга профэвилелдериниң Бүгү-кыдат Федерациязы телеграмма чоруткан. Ында чугаалап турары болза:

«Америк империалистер болза, Кореяга бүрүнү-биле чылча шаптырындан уштунарын ораладжып, бактериологтуг чепсектиң дузазыбиле корей улусту узуткаар сорулгабиле бүгү делегей чурумнарын үревишаан, фронтуларның шугумнарынче болгаш тыылче чуманың болгаш холераның бактерияларын дыка хөй санныы-биле соксаал чокка нептередип турарлар. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы болза, америк чазакка шиитпирлиг удурланып турарын медеглээри-биле чергелештир америк империалистерниң араатанзыг үүлгедиишкиннерин истеп-хынаарының талазы-биле боттуг хемчеглерни алырынче бүгү делегейниң ажылчы чоннарын кыйгырар дээрзинге бистер идеген тур бис».

Химия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-кыдат профэвилелиниң болгаш кадык камгалалының Бүгү-кыдат профэвилелиниң белеткел комитеттери бүгү делегейниң химия үлетпүрүнүң ажылчыннарын болгаш инженерлерин, медицина ажылдакчыларын америк агрессорларның араатанзыг үүлгедиишкиннерин истеп-хынаарының талазыбиле тодаргай ажылдарны кылырынче кыйгырарын дилээн телеграмманы химия үлетпүрүнүң ажылчы чоннарының профэвилелдериниң Бүгү-делегей катыжыышкынының даргазынга болгаш чиңгине секретарынга кады чоруткан.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Польша агентилелдиң парлалгада медеглеп турары болза: Бактериологтуг чепсекти америк интервентилериниң Кореяга ажыглаанының дугайында Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының даштыкы херектер министриниң медеглели-биле холбаштыр польша Кызыл крестиң Кол эргелели болза, бүгү делегей эргелериниң принциптеринге болгаш дайын чорударының бүгү делегей дүрүмнеринге удур болуп турар дайынны чорударының ол араатанзыг аргаларынга шыңгыы удурланып турарын илереткен чагаазын Кызыл крестиң Бүгү-делегей комитединге болгаш Кызыл крестиң ниитилелиниң Женевада турар Лигазынга чоруткан.

Корей улуска удур моон соңгаар ындыг кем-буруулуг чоруктарны кылырын болдурбазынга чугула шыңшыы хемчеглерни алырынче Кызыл крестиң Бүгү-делегей комитедин болгаш Кызыл крест ниитилелдиң Лигазын польша Кызыл крест кыйгырып турар.

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Хосталгага ынакшылдыг корей улуска удур чорудуп турары кем-буруулуг дайынынга америк өлүрүкчүлериниң бактериологтуг чепсекти ажыглап эгелээш, кылганы база бир чаа араатанзыг үүлгедиинге Болгарияның ажылчы чоннары шыңгыы удурланып турар. Тайбың камгааларының болгар национал комитединге он-он телеграммалар чурттуң бүгү-ле талаларындан кээп турар. Араатанзыг чоруктарны соксадырын болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаанының талазыбиле кем-буруулугларны шыңгыызыбиле шиидип көөрүн ажылчы чоннар негеп турар.

Сталин хоорайда суднолар тударының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары боттарының телеграммазында мынча деп бижип турарлар: Америк агрессорларның Кореяда бактериологтуг чепсекти ажыглаанынга бистер шиитпирлии-биле удурланып тур бис. Боттарының хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалап турар маадырлыг корей улустуң тура-соруун атомнуг бомба болгаш бактериологтуг чепсек-даа буза шаап шыдавас дээрзин дайынның америк кыпсыкчылары билип алзыннар.

Эпидемиологияның болгаш микробиологияның болгар институдунуң коллективи, медицинаның Вылько-Червенков аттыг академиязының Софияда болуп эрттип турар сессиязының киржикчилери болгаш ооңдаа өске дыка хөй бүдүрүлге, албан черлериниң коллективтери бактериологтуг чепсекти ажыглаанынга шыңгыы удурланып турарын илереткеннер.

(СЭТА).

Делегейниң экономика чөвүлел хуралының дугайында Францияның экономика Министриниң медеглели

ПАРИЖ. «Юманите» солунуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Национал хуралга депутат Пьер Меньениң айтырыынга харыылап тургаш, Францияның экономика министри Робер Бюрон болза, «Москвага болур Делегейниң экономика чөвүлел хуралынга баарын күзээр бүгү кижилерге паспорттар бээрин француз чазак чөпшээрээр» деп медеглээн. Мен бодаарымга, Москвага болур Делегейниң экономика чөвүлел хуралы «бараан сааржылгазын чиигедир» боор деп Бюрон демдеглээн.

(СЭТА).

—⊙—

Профессор Икуо Ояманың медеглели

ШАНХАЙ. Токио радиозунуң дыңнадыын ёзугаар алырга, февраль 27-де Токиога митинги болган, аңаа беш муң кижи киришкен. Митингге профессор Икуо Ояма чүве чугаалаан. Чазактың талазындан шаптыктаашкыннар турза-даа, тайбының бүгү делегей талазы-биле Сталинчы шаңналын алыр дээш Москваже черле чоруурун профессор Ояма медеглээн.

(СЭТА).

—⊙—

Англияда дайын белеткелиниң күштелиишкини

ЛОНДОН. 1952—53 чылда англи шериг ведомстволарының чарыгдалдарының сметтериниң дугайында чазактың парлаан медээзи болза, Англияда чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң улам ынай күштелирин хереклеп турар. Чурттуң экономнуг байдалы аар-берге турза-даа, 1952—53 бюджет чылында шериг чарыгдалдарын 1377200 муң фунт стерлинг чедирерин чазак саналдап турар. Ол болза, 1951-52 чылда шериг чарыгдалдарындан 22 хуу хөй болур.

Шериг-Далай флодунга үнер чарыгдалдарның төлевилели 357250 муң фунт стерлинг болуп турар ийикпе, азы эрткен чылдагызындан 78750 муң фунт стерлинг хөй болган. Камгалал министерствозунуң талазы-биле чарыгдалдарны 30 хуу улгатырар. Шериг-агаар күштерине чарыгдалдар база дыка багай. Чон күштүү-биле хоозураан. Яваның хоорайларының болгаш суурларының кудумчуларында аштан кадып калган, арай боорда шимчеп чоруур кижилерни көрүп болур.

(СЭТА).

АКШ Японияны ажыр чепсеглеп турар

ШАНХАЙ. Токиодан дыңнадыглар ёзугаар алырга, америк эжелел шериглериниң штабының эконом чөвүлекчизи Доджтуп, АКШ-тың оралакчы президентизи Бэрклиниң болгаш АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы Раскының Японияга чорааны-биле холбаштыр Японияны ажыр чепсеглээриниче болгаш ону Американың шериг баазазы кылдыр шилчидериниче угланган хемчеглерни боттандырар чорук сөөлгү үеде күштелип турар.

(СЭТА).

Бельгияда ужар-чүүл баазаларының тудуушкуну

БРЮССЕЛЬ. «Драло руж» солунуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Атлантика эвилелинге ужар-чүүлдүң чаа баазаларын тургузарынче бельги чазак киришкен. Ылаңгыя Фламанд можуларынга тудугну онза күштелдирерин көрүп турар.

Ужар-чүүлдүң чаа баазаларын Зютендаалда, Кляйн Брогельде болгаш Тюрнхаут хоорай чоогунда, Равельсте болгаш Воорселарда тургузуп турар. Атверпен можунуң Бехт хоорайга шеригниң улуг аэродромун тударын көрүп турар.

(СЭТА).

—⊙—

Индонезияда аш-чут

ГААГА. Ява ортулукта аш-чут дугайында чоокта чаа Джакартадан дыңнадыг алдынган.

Ол дыңнадыг ёзугаар алырга, чүгле Сукараджа, Воногири болгаш Каранганджар (ортулуктуң төп кезээ) районнарынга аштан 7 муң хире кижи өлген.

Чонну аъш-чем-биле хандырып турарының байдалы дыка багай. Чон күштүү-биле хоозураан. Яваның хоорайларының болгаш суурларының кудумчуларында аштан кадып калган, арай боорда шимчеп чоруур кижилерни көрүп болур.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор
О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партия амыдыралының, культура болгаш уран-чүүл килдистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарының, — 4—98: пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң—3— 68; иштики информация, бухгалтериянның—3—65.

Б00953 Облкүүскомнуң типографиязы.